

STIFTELSEN UPPLANDSMUSEET 2023

VERKSAMHETSBERÄTTELSE OCH ÅRSREDOVISNING

STIFTELSEN

UPPLANDSMUSEET

INNEHÅLL

INNEHÅLL	2
INLEDNING	3
STIFTELSEN UPPLANDSMUSEET	4
KUNSKAPSUPPBYGGNAD	6
VÅRD AV SAMLINGAR OCH MILJÖER	16
PUBLIK VERKSAMHET	22
HEMSLÖJD	38
UPPLANDS FORNMINNESFÖRENING OCH HEMBYGDSFÖRBUND	42
BESÖKSSTATISTIK	46
ÅRSREDOVISNING	48

Omslagsbilder:

Bild 1 Akademikvarnen från åsidan. Foto Anders Tukler

Bild 2 Kvekgården. Foto Olle Norling Stiftelsen Upplandsmuseet

Bild 3 Gamla Uppsala museum. Foto Olle Norling Stiftelsen Upplandsmuseet

Redaktör: Pernilla Klingofström

Bildredaktör: Olle Norling

Grafisk form och produktion: One Of The Faces 2024.

INLEDNING

När jag ser tillbaka på 2023 kan jag inte annat än att känna mig stolt över det arbete som har genomförts i verksamheten. Utöver att vi har arbetat med stora publika projekt vid våra museiarenor har vi dessutom arbetat med att få en tydligare organisatorisk struktur och med att formulera tydliga mål för verksamheten. Vi har genomfört en mindre lokaljustering av våra kontorslokaler, vi har arbetat med ledarskapsutveckling, börjat arbeta efter en ny beslutsprocess för att tydliggöra vad och när beslut fattas och dessutom bedrivit uppdragsarkeologi, kulturmiljöarbete, forskning och samlingsvård med mycket hög kvalitet.

Det stora projektet under 2023 var dock basutställningsarbetet vid Upplandsmuseet som blev allt mer intensivt under året. I oktober stängde vi dessutom museet för att både kunna renovera lokalerna och för att kunna genomföra byggandet av utställningen. Grundplanen i den nya utställningen är att omfamna hela länet på ett annat sätt än vad den tidigare utställningen gjorde, och jag kan redan nu säga att när den öppnar under 2024 så kommer det vara en fantastiskt fin utställning som vi verkligen kan känna oss stolta över.

Emellertid har även 2023 präglats av de konsekvenser som det ryska anfallskriget mot Ukraina medfört för hela samhället, och vi har känt effekterna av stigande priser, långa leveranstider och brist på material och komponenter. Det är också på det ekonomiska området som verksamheten framöver har sina största utmaningar (även om utmaningarna inte enkom beror på händelser under de senaste åren), precis som för de flesta regionala museerna. Genom att vidta åtgärder för att själva kunna styra mer på intäktsidan, och på sikt ytterligare se över lokalinhavet hoppas vi kunna möta dessa utmaningar och bibehålla en verksamhet med hög kvalitet.

Ett annat område som vi arbetat med, och som vi även fortsatt behöver arbeta med, är att se över vår organisation. Utgångspunkten i arbetet har varit att försöka smälta samman de arbetssätt vi har i verksamheten med den organisatoriska strukturen. Den förändringsöppenhet och kreativitet som både medarbetare och chefer visat har varit imponerande, även om det som i alla organisationsförändringar också har inneburit en del funderingar och frågetecken som har behövt redas ut. Den nya organisationen kommer införas under våren 2024.

Under året har vi ju även öppnat en utställning med anledning av kungens jubileumsfirande av 50 år på tronen – extra roligt var att vi så tydligt lyckades koppla utställningen till Uppland och därmed bredda den berättelse som man ville lyfta fram från kungahuset. Vi genomförde dessutom en Vendeltidsfestival vid Gamla Uppsala museum som var mycket lyckad, och som alltid var både midsommarfirandet och nationaldagsfirandet vid Disagården välbesökt. Även i år hade vi rekordhög publik-siffror på både Gamla Uppsala museum och Disagården – mycket glädjande att se att det finns ett sådant intresse för vår verksamhet.

Under året erhöll vi dessutom medel från Vetenskapsrådet för ett större forskningsprojekt om Östra Aros, något som är ett mycket starkt bevis på att Stiftelsen Upplandsmuseet även är en stark forskningsmiljö. Ytterligare ett kunskapsprojekt som vi började arbeta med var "Jag slöjdar" och utgick från hemslöjdsverksamheten. Slöjd är en av de stora folkrörelserna i samhället, och därför är det extra roligt att få möjlighet att utveckla kunskapen om det området och vi producerade bland annat en kortare film om varför människor slöjdar som finns tillgänglig på Youtube.

Vår utgångspunkt är att vi som museiverksamhet vill vara med och stärka arbetet med social och kulturell hållbarhet i region Uppsala. Och vi har verkligen anledning att känna oss stolta över det arbete vi har genomfört under 2023 – vi är ett kulturhistoriskt nav som gör skillnad!

Uppsala 20 mars 2024

Stefan Lundblad
Landsantikvarie och länsmuseumschef

STIFTELSEN UPPLANDSMUSEET

VISION

Vår vision är att vara ett kulturhistoriskt nav – som gör skillnad. Vi arbetar för en bättre värld för både individ och samhälle och vi gör det generations- och kulturövergripande. Vi vill vara en samlande mittpunkt och mötesplats som gör skillnad genom att hjälpa människor se sig själva som en del av Upplands historia - en historia som skapar tillhörighet och identitet.

UPPDRAG

Stiftelsen Upplandsmuseets ändamål är att upprätta och för allmänheten hålla tillgängligt ett kulturhistoriskt museum för Uppsala län och de delar av Uppland som ligger i Stockholms och Västmanlands län, i samråd med motsvarande organ i de respektive länen.

VERKSAMHET

Stiftelsen Upplandsmuseet ska spegla en levande och engagerande kulturhistoria som görs tillgänglig för alla. Till denna kopplas frågor om nutid och framtid med utgångspunkt från en kritisk och vetenskaplig grund. Genom dialog och samverkan eftersträvas långsiktighet i arbetet som kan bidra till en hållbar regional och kulturell utveckling.

Stiftelsen Upplandsmuseet är ett museum med ett regionalt uppdrag. Vi möter regionens invånare på många olika platser i länet. Genom en bred verksamhet utforskar, vårdar och tillgängliggör vi länets kulturarv.

Med vår kulturhistoriska kunskapsbank och expertkompetens är vi en aktiv och inspirerande resurs för samhälle och individ. Vi arbetar med kunskapsuppbyggnad genom forskningsprojekt, arkeologi, insamling av föremål, berättelser och traditioner och undersökningar av kulturmiljö och samtid.

Vi levandegör, skapar och sprider kunskap genom utställningar och publika aktiviteter. Vi har omfattande pedagogisk verksamhet och arbetar för att främja, bevara och utveckla regionens hemslöjd.

Vi skapar innehåll och kommunicerar aktivt via museets hemsida och andra digitala kanaler och plattformar.

STIFTELSEN UPPLANDSMUSEETS ROLL I REGION UPSALA

Region Uppsala ingår i kultursamverkansmodellen. Där ingår Stiftelsen Upplandsmuseet, som erhåller statliga och regionala årliga verksamhetsbidrag. Dessutom erhålls verksamhetsbidrag för kulturområdet hemslöjd. Stiftelsen Upplandsmuseet svarar också för Upplands Fornminnesförening och Hembygdsförbunds kanslifunktion.

Till grund för överenskommelsen mellan Region Uppsala och Stiftelsen Upplandsmuseet ligger region Uppsalas kulturplan 2023–2026 som har tre övergripande mål: självständighets-, delaktighets-, och samhällsmålet. Genom samverkan bidrar båda parter till att målsättningarna för perioden uppnås.

Stiftelsen Upplandsmuseets verksamhet ska vara tillgänglig för så många som möjligt i hela länet. Den genomsyras av både ett kulturhistoriskt och samtida mångfaldsperspektiv. Vi främjar allas möjlighet till kulturupplevelser och uppmuntrar till bildning och livslångt lärande. Vi är lyhörda och öppna i dialogen med alla länsinvånare. Vi arbetar med ett normkritiskt förhållningssätt för jämlikhet och funktionsrätt. Som kulturarvsinstitution arbetar vi för ett kulturarv som bevaras, används och utvecklas. Vi vill verka för ett aktivt hållbarhetsarbete med en hög kulturell delaktighet och är en viktig aktör i att skapa förutsättningar för en attraktiv livsmiljö i Region Uppsala. Detta görs utifrån ledorden: Kunskap – Inspiration – Reflektion – Dialog.

STIFTELSEN UPPLANDSMUSEETS LÅNGSIKTIGA MÅL 2023–2026

STÄRKTA KUNSKAPSUPPLEVELSER OCH LIVSLÅNGT LÄRANDE

Vi arbetar för att Upplands kulturhistoria och kulturmiljöer utforskas, bevaras och tillgängliggörs. Vi är en viktig kunskapsinstitution och samhällsre-

Akademikvarnen från åsidan. Foto Anders Tukler.

surs för regionens invånare. Med vilja och kraft låter vi kulturarvet bidra till kunskap och nya perspektiv på dåtid, samtid och framtid. Vi stärker kunskapsupplevelser och det livslånga lärandet genom satsningar utifrån kunskapsprogrammet, nya basutställningar och levandegörande av våra museimiljöer.

SAMVERKAN SOM ÖKAR KUNSKAPEN OM UPPLANDS KULTURHISTORIA OCH KULTURARV

Genom lokal, kommunal och regional samverkan ökar vi kunskapen om Upplands kulturhistoria och kulturarv. Samverkan sker genom kulturhistoriskt och pedagogiskt kunskapsutbyte med olika aktörer. Vi är en kunskapsresurs, rådgivare och samarbetspartner. Vi har en bredd i vår verksamhet och är aktiva i hela regionen.

DIGITAL NÄRVARO

Vi tar tillvara och utvecklar digitaliseringens möjligheter för att samla in, bearbeta och sprida kunskap i hela regionen. Med en fortsatt digitalisering inom verksamhetens olika fält ges förutsättningar för långsiktig hållbarhet. Den digitala närvaron öppnar också upp nya sätt att möta och interagera med länets invånare.

EN HÅLLBAR VERKSAMHET

För en hållbar framtid genomlyser vi verksamheten och formulerar mål med utgångspunkt i de globala hållbarhetsmålen – Agenda 2030. Vår avsikt är att

stärka museets arbete för hållbar utveckling inom tre områden: det ekonomiska, det sociala och det miljömässiga. Stiftelsen Upplandsmuseets övergripande prioriteringar och verksamhet genomsyras av ett aktivt hållbarhetsarbete.

VERKSAMHETSSTÖD

Avdelningen Verksamhetsstöds syfte är att proaktivt och behovsanpassat bistå kärnverksamheten och ledningsfunktionen i vardagen. Som ett led i detta inrättades en ny befattning, stabschef, i augusti.

Fokus har under 2023 varit densamma som under året innan, det systematiska arbetsmiljöarbetet och kvalitetsarbetet. I maj genomfördes den första medarbetarundersökningen med det digitala verktyget &Frankly som var sjätte vecka skickar ut mindre mätningar, så kallade pulsmätningar, till medarbetarna. Det ger ett bra underlag för vidare arbete med arbetsmiljöfrågor. Ett arbete har påbörjats för att skapa likartade rutiner för verksamhetens dokumenthantering och dataskydd.

EN EFFEKTIV ORGANISATION MED MEDARBETARE SOM TRIVS OCH UTVECKLAS

Stiftelsen Upplandsmuseet ska vara en arbetsplats där medarbetare trivs och utvecklas. Vi arbetar för transparens och tydlighet i ledarskap och beslutsprocesser. Vi ska ha välfungerande rutiner, kommunikation och arbetssätt för en effektiv organisation.

*Gnistrande vintermorgon vid Uppsala slott. Här har Stiftelsen Uppandsmuseets arkeologer undersökt en bit av det ursprungliga försvarsverket vid slottet, som Gustav Vasa lät bygga vid mitten av 1500-talet. I bakgrunden syns bastion Gräsgården.
Foto Anna Ölund Stiftelsen Upplandsmuseet.*

KUNSKAPSUPPBYGGNAD

Den vetenskapliga kompetensen är generellt hög vid Stiftelsen Upplandsmuseet. Sammanlagt 11 av medarbetarna har genomgått forskarutbildning. Detta utgör 40 % av museets samtliga antikvarier. Forskning finansierad med externa medel utförs, förutom på avdelningen för Forskning, även av medarbetare vid avdelningen för Arkeologi.

STIFTELSEN UPPLANDSMUSEET GENERELLT

Docent	<i>arkeologi, konstvetenskap</i>	2
Filosofie	<i>arkeologi, ekonomisk historia,</i>	8
Doktor	<i>historia, kulturgeografi & fysik</i>	
Filosofie	<i>agrarhistoria</i>	1
Licentiat		

Museilagen anger att "Ett museum ska bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad, bland annat genom att ha hög kompetens inom sitt ämnesområde." (Museilag 2017:563). Genom sin stora andel forskarutbildad personal möter museet väl lagens krav.

AVDELNING FORSKNING

Vid avdelningen Forskning har det under 2023 bedrivits en mångsidig verksamhet. Avdelningens anställda har drivit forskningsprojekt, medverkat i ett stort antal publikationer, deltagit med föredrag på konferenser och workshops i och utanför länet liksom internationellt, ingått i referensgrupper och formaliserade nätverk samt på olika sätt samverkat med universitet, högskolor, myndigheter och andra museer liksom med olika hembygdsföreningar.

På avdelningen har tre forskare varit verksamma med specialistkompetens i arkeologi, konstvetenskap och kulturgeografi. Forskarna har på deltid varit finansierade i externa projekt med medel från Lunds stift och i interna projekt med stöd och medel från Kungl. Vitterhetsakademien, Kungl. Gustav Adolfs akademien, Gad och Birgit Rausing's fond, samt Nämnden för Hemslöjdsfrågor. Dessutom har avdelningen bestått av en erfaren (tjänstställd) bibliotekarie, som ansvarat för biblioteket.

**FORSKNINGSPROGRAM
FÖR UPPLANDSMUSEET**

PERIODEN 2023-2027

STIFTELSEN
UPPLANDSMUSEET

Forskningsprogram 2023-2027 för Stiftelsen Upplandsmuseet.

FORSKNINGSPROGRAM FÖR 2023-2027

Under året har arbetet pågått med att slutföra Stiftelsen Upplandsmuseets forskningsprogram. I detta presenteras museer och forskning mer allmänt, men främst redogörs för den forskning som bedrivs på Stiftelsen Upplandsmuseet, forskningsinfrastruktur, liksom för forskningsstrategin för perioden 2023-2027 med prioriterade områden. Programmet är tillgängligt via hemsidan <https://www.upplandsmuseet.se/contentassets/40091b29f0ac475cb3784e8086bdcca4/um---forskningsprogram-2023-2027---webb.pdf>

HEDERSOMNÄMNANDE

DOSS (Dokumentation av samtida Sverige) tilldelade Stiftelsen Upplandsmuseet ett hedersomnämning för dokumentationen, publiceringen och förmedlingen av den insamling som gjordes under coronapandemin (Bygdell 2022) med motiveringen ett "fantastiskt bevis för det kontinuerliga arbete

som sker med att samla och dokumentera samtiden” och för ”en lång och viktig insats för samtidsdokumentation i Sverige”. Hedersomnämmandet inom ramen för Årets samtidsdokumentation 2022 tillkännagavs under Sveriges museers vårmöte.

FORSKNINGSPROJEKT

Under året har flera projekt slutförts och nya har initierats.

Det Formas-stödda projektet *(O)Möjligheternas landsbygd*, har avslutats under 2023. Där har individer, företrädare för föreningsliv och kommunal verksamhet intervjuats om livsvillkor för den som lever med funktionshinder på landsbygden. Två artiklar utkommer under 2024.

Projektet *Jag slöjdar!* har genomförts i samarbete med hemslöjdskonsulenterna vid museet, med projektmedel från Nämnden för hemslöjdsfrågor. Intervjuer med aktiva samtida slöjdare har genomförts, och slöjdalster har införlivats i föremålssamlingarna.

Båda dessa projekt har rört samtidsdokumentation.

PÅGÅENDE PROJEKT

Lunds domkyrka, ett större projekt finansierat av Lunds stift, är i sin slutfas. Under året har volymerna *Byggnaden och arkitekterna*, samt *Inredning och inventarier* publicerats (projektet avslutas med två volymer som utkommer under 2024).

Det internationella samarbetsprojektet *Michel Sitow in the North?*, som drivs av Niguliste museum, Estland rör en senmedeltida konstnär i Tallinn som också var verksam i de nordiska länderna. Projektet har pågått under 2023 och publicering sker under 2024.

A Companion to medieval Lund är ett publiceringsprojekt där forskningsrön om det medeltida Lund sammanfattas i en populärvetenskaplig skrift som utkommer under 2024.

Projektet *Samisk äldre historia i Uppland* har analyserat och avrapporterat den arkeologiska forskningsundersökningen som utfördes 2022 av det sockensamiska boställe från nyare tid vid Ingboviken i Nora socken i nordvästra Uppland, en undersökning som påbörjades 2021. Det har skett i ett samarbete med museets avdelning för arkeologi och docent Jonas Monié Nordin, Stockholms uni-

versitet och Statens historiska museer. Projektet är ett delprojekt inom det större projektet *Det delade landet, samisk historia och mångkulturalitet* lett av Nordin i samarbete med Stiftelsen Upplandsmuseet, Gävleborgs länsmuseum, Dalarnas länsmuseum, Gaaltje, Forskning och Arkeologi, sydsamiskt center och Mittuniversitetet, finansieras med bland annat centralmuseimedel från Riksantikvarieämbetets FoU-medel och Vetenskapsrådet.

Samisk äldre historia i Uppland inkluderar ett samtidsprojekt som baseras på intervjuundersökningar av släktingar till den samiska familj som bott vid Ingboviken. Samtidsprojektet presenteras och diskuteras i en kommande artikel.

Projektet *Mälardalens äldsta metallbantering* har utfört en arkeologisk undersökning av ett förmodat ugnspreparat från Hallunda, Södermanland (med bäring på bronsåldersmiljön i Håga utanför Uppsala) med efterföljande naturvetenskapliga analyser. Det kommer under 2024 att mynna ut i en kortare vetenskaplig artikel. Projektet är finansierat med externa medel från Birgit och Gad Rausings fond och äger rum i samarbete med Statens Historiska museer.

Projektet *Fynden i fokus. Specialstudier: föremål och företeelser i Gamla Uppsala, Valsgårde och omlandet* är ett samarbete med forskare vid det av Vetenskapsrådet stödda The Viking Phenomenon vid Uppsala universitet och ett flertal andra forskare inom och utom landet liksom medarbetare vid Stiftelsen Upplandsmuseets avdelningar för arkeologi och forskning. Antologin kommer att ge ny och fördjupad kunskap om Gamla Uppsala. Arbetet sker med stöd från Gellerstedts fond vid Kungl. Vitterhetsakademien. Boken kommer att ingå i Stiftelsen Upplandsmuseets skriftserie.

The God Freyr. En antologi om den förkristna guden Frej har utarbetats genom ett internationellt samarbete mellan forskare inom arkeologi, religionshistoria, ortnamnsforskning, filologi och folkloristik. Guden hade en särskild koppling till Gamla Uppsala och dess härskarsläkt. Boken utkommer på annat förlag under 2024.

Ytterligare ett projekt sker i samarbete mellan avdelningarna kulturmiljö och arkeologi och Uppsala universitet: *Kring ringgatan, Ekeby by i Vänge*, ett projekt stöttat med FoU-medel från Riksantikvarieämbetet och leds av lektor Rosemarie Fiebranz vid Historiska institutionen, Uppsala universitet.

UPPLAND 2023

Årsboken *Uppland 2023*. Foto Olle Norling Stiftelsen Upplandsmuseet.

Inom projektet *Skärningspunkt Sigtuna, om de äldsta invånarna i Sveriges äldsta stad* som formellt avslutades våren 2021, publiceras ännu vetenskapligt. Under året färdigställdes en artikel som belyser de olika begravningsstraditioner som förekom stadens första dryga hundra år från slutet av 900-talet fram till 1100.

PROJEKTINITIERINGAR

Under början av 2023 pågick ett intensivt arbete med en större forskningsansökan för projektet *Östra Aros – I skuggan av Gamla Uppsala*. Det finns ett stort behov av grundforskning kring dagens Uppsala (f.d. Östra Aros) före år 1300, där lämningarna efter bebyggelse, gravar och kyrkor är fragmentariska och de skrivna källorna få. Glädjande nog beviljades projektet medel av Vetenskapsrådet för åren 2024–2026 (VR 2023–01419).

UTSTÄLLNINGSSAMARBETE

Samarbete med avdelningen för Kommunikation kring den nya basutställningen på Akademikvarnen gällande metoder och kunskapsunderlag, liksom kring utställningen *Tyde den som kan – en upptäcktsfärd till Upplands runstenar* inför dess flytt till Gamla Uppsala museum.

Externa samarbeten med Museum Gustavianum, Uppsala i arbetet med deras basutställningar, liksom med det Slottshistoriska museet i Uppsala.

REDAKTIONELLT ARBETE

Uppland 2023, Årsbok för medlemmarna av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund.

Fornvännen 1–4, ledande tidskrift i Sverige för arkeologi, konstvetenskap och runologi, som utges av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Lunds domkyrka. Inredning och inventarier, i serien Sveriges Kyrkor (nr 241).

Redaktionellt arbete på uppdrag av Kungl. Gustav Adolfs Akademien i Uppsala.

Redaktionellt arbete för *Neue Studien zur Sachsenforschung* 13 som omfattar artiklarna från konferensen i Stockholm som avhölls 2018.

Redaktionellt arbete för den norska tidskriften *Viking Special Volumes*.

HANDLEDNING AV DOKTORANDER

Huvudhandledarskap för Maja Lundkvist och projektet: "Om skiftenas betydelse i Uppsala län" vid Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet.

Biträdande handledarskap för Ellen Lindblom och projektet: "Äganderätten vid uppländska järnbruk" vid Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala universitet.

Biträdande handledarskap för Bim Kilje och projektet: "Krisen efter folkhemmet: Social oro och skapandet av trygga gemenskaper i rurala Norduppland", vid institutionen för kulturanthropologi och etnologi vid Uppsala universitet.

Biträdande handledarskap för Natalija Kashuba och projektet: "Mended by masticates. A study of archaeogenetic proxies of migration, settlement and health in North Eurasian Mesolithic." vid institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet.

Biträdande handledarskap för Bettina Stolle och projektet: "From daily use to ritual abstraction: The social zooarchaeology of Helgö" om rituell hantering av djurben på Helgö, Ekerö, Uppland, vid institutionen för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet.

BIBLIOTEKET

Biblioteket är ett specialbibliotek för museets anställda, men tar efter överenskommelse även emot externa besökare. Som timanställd bibliotekarie fungerar en mycket erfaren sådan, tidigare verksam på Uppsala universitetsbibliotek Carolina. Arbetet i biblioteket består bl. a. av inköp av böcker, katalogisering av ny litteratur i Libris, katalogisering av böcker i samlingarna, besvarandet av e-

postfrågor om litteratur i biblioteket och ta emot besök från allmänheten.

FORSKNINGSSAMARBETE

Avdelningen för Forskning har under 2023 tagit fortsatt stort ansvar och är drivande i nätverket FOMU (Forskning vid museer). Museerna behöver forskning och nätverkande för att fungera som kunskapsinstitutioner av hög kvalitet. Nätverket samlar drygt 90 medlemmar från ett fyrtiotal museer och ytterligare omkring 15 organisationer, myndigheter och universitet i Sverige.

Avdelningen för Forskning vid Stiftelsen Upplandsmuseet har ingått i referensgruppen för:

VR-stödda projektet The Viking Phenomenon som leds av professor Neil Price vid Uppsala universitet.

RJ-stödda projektet Utmanad marginalitet, skogsbygderna i Skandinaviens inland och världen utanför 0–1500 e.Kr., det har drivits av professorerna Karl-Johan Lindholm vid Uppsala universitet och Eva Svensson vid Karlstad universitet. Projektet avslutades i mars 2023.

Rådgivande nämnden för VR-stödda LAMP, Indo-Europeans in Language, Archaeology and Mythology som leds av professor Jenny Larsson, Institutionen för baltiska språk, Stockholms universitet.

Utgivningsprojektet *Det medeltida Sverige* vid Riksarkivet.

Avdelningen för Forskning samarbetar aktivt med universiteten i Lund, Stockholm, Uppsala och Karlstad, liksom Institutet för språk och folkminnen, Riksarkivet, Statens historiska museer samt Stockholms stadsmuseum och läns museer som Gävleborgs läns museum, Dalarnas museum och Gotlands museum liksom Gaaltije Forskning och Arkeologi, sydsamiskt center i Östersund.

KOLLEGIALA GRANSKNINGAR

FÖREDRAG

Nordiska konferenser	1
Internationella konferenser	2
Vetenskapliga, engelska	1
Vetenskapliga, svenska	6
Populärvetenskapliga	15

PEER-REVIEW, KOLLEGIALA GRANSKNINGAR

Engelskspråkiga artiklar	6
Svenskspråkiga artiklar/ Skandinaviska språk	11
Bokmanus, engelska	1
Bokmanus, svenska	4
Projektansökningar	25

PUBLIKATIONER

Artikel, vetenskaplig, engelskspråkig	1
Artikel, vetenskaplig, svenskspråkig	3
Artikel, populärvetenskaplig, svenska	1
Bok, vetenskaplig, engelskspråkig	
Bok, vetenskaplig, svenskspråkig	2
Bok, populärvetenskaplig, svenska	

HANDLEDNING

Handledning av doktorander	5
-----------------------------------	---

Under 2023 har avdelningen genomfört 22 peer review-granskningar av 5 bokmanuskript samt 17 artiklar för olika vetenskapliga tidskrifter.

PUBLIKATIONER

av medarbetarna vid avdelningen för Forskning:

Bengtsson, H. 2023. *Lunds domkyrka. Byggnaden och arkitekterna*, i serien Sveriges Kyrkor (nr 239). Flera kapitel på sammanlagt omkring 200 sidor.

Bengtsson, H. 2023. *Lunds domkyrka. Inredning och inventarier*, i serien Sveriges Kyrkor (nr 241). Flera kapitel på sammanlagt omkring 150 sidor.

Bygdell, C. 2023. Omsorg av och till äldre: Frivilligsektorns möjligheter och utmaningar. I: Stenbacka, Susanne & Hermelin, Brita (red.). *Hållbar samhällsplanering för landsbygden: service, infrastruktur och välfärd för goda livsvillkor*. Malmö: Gleerups.

Qviström, L., Nordin, J. M. & Zachrisson, T. 2023. Samer i Uppland. Arkeologiska forskningsundersökningar i Östervåla och Nora. *Upplandsmuseet rapporter* 2023:21. Uppsala.

Rodríguez-Varela, R. Moore, K. H. S., Ebenesersdóttir, S. Merve Kilinc, G., Kjellström, A., Pappmehl-Dufay, L., Alfsdotter, C., Berglund, B., Alrawi, L.,

Kashuba, N., Sobrado, V., Kempe Lagerholm, V., Gilbert, E., Cavalleri, G., Hovig, E., Kockum, I., Olsson, T., Alfredsson, L., F. Hansen, Th. F., Thomas Werge, Th., Munters, A. R., Bernhardsson, C., Skar, B., Christophersen, A., Turner-Walker, G., Gopalakrishnan, S., Daskalaki, E., Omrak, A., Pérez-Ramallo, P., Skoglund, P., Girdland-Flink, L., Gunnarsson, F., Hedenstierna-Jonson, Ch., M. Gilbert, Th. P., Lidén, K., Jakobsson, M., Einarsson, L., Victor, H., Krzewinska, M., Zachrisson, T., Storå, J., Stefánsson, K., Helgason, A., Götherström, A. 2023. The genetic history of Scandinavia from the Roman Iron Age to the present. *Cell*. 2023 Jan 5;186(1):32–46. e19. doi: 10.1016/j.cell.2022.11.024.

Zachrisson, T. 2023. Drottningar och kungamödrar, I: Skre, D. & Stylegar, F. A. (eds.), *Herre og drott – konge og sjøkonger, Karmøyseminaret* 2022. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 117–130.

Zachrisson, T. 2023. Damen i Viken – en folkvandringstida kvinnograv från Lovö, Sverige. *Primitive tider* Nr. Specialutgåve (2023), 123–135. Nr. Specialutgåve (2023): Sivs festskrift | Primitive Tider (uio.no) DOI: <https://doi.org/10.5617/pt.10691>

FÖREDRAG

Avdelningen för Forskning har medverkat i en rad föreläsningar, guidningar, nätverksträffar och poddar och på så vis förmedlat forskningsresultat till den intresserade allmänheten, olika myndigheter samt forskarvärlden. Som exempel kan nämnas medverkan med föredraget *Outdoor activities facilitating rural disability life* på den europeiska landsbygdskonferensen ESRS, Frankrike, liksom föredraget *Vendeltida kvinnor i och kring Gamla Uppsala* vid Borre-seminaret 2023 om skandinaviska maktcentra i perioden 500–1000 AD, Universitetet i Sørøstnorge och Midgard Historisk Senter, Norge.

KURSER, SEMINARIER OCH KONFERENSER

Avdelningen för Forskning har medverkat vid seminarier och konferenser som vid den årliga FO-MU-nätverksträffen (Forskning vid museer) hölls i januari på Stockholms stadsmuseum. Temat var *Forskning och digitalisering*. Mötet arrangerades i samarbete med Stiftelsen Upplandsmuseet.

I samarbete med avdelning Arkeologi arrangerades den internationella workshopen *Global outlands* med medel från Riksbankens jubileumsfond som hölls på Östasiatiska museet i juni 2023 med ett trettiotal deltagare från Europa, Japan och USA. Dessutom var avdelningen för Forskning medarrangör för konferensen *Architecture of power* tillsammans med Zenter für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig, Tyskland och The Viking Phenomenon, Uppsala universitet. Konferensen, som finansierades med medel från Kungl. Gustav Adolfs akademien, bestod av ett tjugotal internationella deltagare och genomfördes i Uppsala i maj 2023.

ENGAGEMANG I STYRELSER, RÅD OCH NÄTVERK

Stiftelsen Upplandsmuseet och avdelningen för Forskning har tagit fortsatt stort ansvar för nätverket FOMU (se ovan).

Avdelningen ingår dessutom i:

ENES *Early North European Seminar*, som arrangerar

Forum för de kyrkliga kulturarven, FFKK

Styrelsen för *Länsforskningsrådet i Uppsala län*,

Expertgruppen för *Sveriges Ortnamn*, Institutet för Språk och Folkminnen, Uppsala,

Styrelsen och ledamot av *Kungliga Gustav Adolfs Akademien*,

Kommittén för *Societas Archaeologica Upsaliensis* pristagarnämnd,

Styrgruppen för den internationella sammanslutningen *The International Sachsensymposium*, som omfattar musei- och universitetsforskare inom arkeologi i västra, norra och mellersta Europa.

DEN ARKEOLOGISKA VERKSAMHETEN

ARKEOLOGISKA UPPDRAG 2023

Det arkeologiska verksamhetsåret startade med fältarbete i januari 2023 och löpte på i god takt under året. Eftersom Stiftelsen Upplandsmuseets arkeologer arbetar över ett stort län med både förhistorisk och historisk tid, skiftar typen av uppdrag. Ibland arbetar vi i skogsmark eller på stora åkerarealer. Andra gånger jobbar vi i gatumiljö eller inne i hus och kyrkor.

Under året har åtta arkeologer arbetat med sammanlagt 33 olika arkeologiska undersökningar samt rapportskrivning. Vi har även hjälpt våra kollegor på Västernorrlands museum under några intensiva arbetsveckor. Många spännande och intressanta projekt har givit ny kunskap och nedan presenteras ett urval av undersökningarna.

Vi har arbetat vidare med resultaten från Stora torget i Uppsala som undersöktes 2022. När alla fynd och arkeologiska data som samlades gås igenom klarnar bilden kring Uppsalas medeltid. Materialet ger oss svar på frågor och nya pusselbitar i kartläggningen kring Uppsalas historia, innan staden blev stad. Nu vet vi att det äldsta huset under Stora torget är från år 1166. Vid torget finns idag en ståtlig byggnad, uppförd under tidigt 1900-tal. Huset byggdes för Uplands Enkilda Bank AB. I samband med en stor ombyggnad har museets arkeologer genomfört undersökningar i bankhusets källare. Här finns nämligen kulturlager bevarade under bankvalven. Vi har hittat rester efter hus och gator under delar av källaren, som kan läggas samman med resultaten från övriga undersökningar på Stora torget.

Längs Torggatan i Enköping lades det under hösten ned nya ledningar. Här hittade vi spår efter medeltida träbyggnader och en gata. Gatan har under 1200–1300-talet löpt ned till Mälarens strandkant, vilket vi idag endast ser resterna av i form av Enköpingsån.

En del av Gustav Vasas mur vid Uppsala slott undersöktes i bitande kyla och snö i december månad. Murpartiet vi undersökt har löpt mellan slottets bastioner, och därmed ingått i det ursprungliga försvarsverket. Muren fanns dold under den trappa som leder från slottets borggård, över slottets terrasser ned till Botaniska trädgården.

Bankvalusarkeologi – undersökning under källargolvet i bankhuset på Stora torget i Uppsala. Här bittades rester efter en kullerstenslagd gata från medeltid. Foto Adam Hultberg Stiftelsen Upplandsmuseet.

Fornlämningar hittas, beskrivs och avgränsas. Ibland undersöks de och grävs bort. Detta för att lämna plats åt nya bostadsområden och annan infrastruktur. Årets nio arkeologiska utredningar visar att många byggprojekt ligger i startgroparna. Stora arealer har genomsökts däribland området kring Söderby, söder om Uppsala, inför eventuell utbyggnad av områden invid nya järnvägsspår.

2023 fick vi komma tillbaka till ett mycket fornlämningsrikt område i Slavsta i Uppsalas östra utkant. Vid tidigare undersökningar på platsen har vi hittat spår efter vikingatida gårdar, där storskalig slakt har förekommit. I år lokaliserade vi utkanten av den vikingatida–medeltida bebyggelsen. En slaktplats har också undersökts vid Fanna nära Enköping. Här fanns stora härdar från 500-talet som innehöll obrända ben från get och får, som slaktats

Typ av uppdrag	Utredning	Förundersökning	Undersökning	Schaktnings- övervakning	Övriga uppdrag
Stadsmiljö	-	-	-	13	-
Landsbygd	9	1	2	3	2
Kyrkomiljö	-	-	-	3	-

Sammanställning av antalet utförda arkeologiska uppdrag under 2023 där projekten grovt delats in i uppdrag i stadsmiljöer, på landsbygd samt kyrkomiljöer utifrån undersökningstyp. I tabellen finns även en forskningsundersökning, ett skyltprojekt samt arbetet med länets runstenar under övriga uppdrag.

Arkeologisk undersökning av härdar och kokgropar i Fanna utanför Enköping. Platsen har tolkats som en slaktplats från 500-talet. Foto Malin Lucas Stiftelsen Upplandsmuseet.

på platsen. Resultaten kastar nytt ljus över frågor kring köttproduktion, betesdrift och användandet av allmän mark (allmänningar).

Runstenarna i länet är en viktig fornlämningskategori som vi arbetat med under flera år. Rengöringsinsatserna gick in på sitt fjärde år och under 2023 blev 35 runstenar skonsamt rengjorda. Ytorna runt runstenarna har också setts över för att förhindra påväxt. Under året skrevs också en handbok i runstensvård. Förhoppningen är att den ska användas av andra professionella aktörer samt hembygdsföreningar, så att vi tillsammans kan vårda runstenarna för framtiden.

Vi har som alltid arbetat med rådgivning i arkeologiska frågor till allmänheten och samhällsplanerare, liksom svarat på frågor kring arkeologi i stort. 2023 författades 22 arkeologiska rapporter som du hittar på vår hemsida: <https://www.upplandsmuseet.se/publikationer/rapportserien/rapporter-2023/>

Den uppdragsarkeologiska verksamheten har under 2023 förmedlat resultat från pågående aktuella undersökningar via Arkeologibloggen. Varje vecka har nya arkeologiska upptäckter, fynd eller arbetsätt förmedlats via Facebook och Instagram.

SAMLINGAR

Det beslut om intagningsstopp till samlingarna som togs under hösten 2022 förlängdes under 2023. Detta kommunicerades ut via vår hemsida. Resurser behövde läggas på arbetet med ny basutställning, vilket intensifierades under året, till övrigt utställningsarbete samt till övrig löpande verksamhet.

Trots intagningsstopp till samlingarna accederades det ändå in ett fåtal föremål, inkomna gåvor samt föremål från arkeologiska undersökningar.

De arkeologiska materialen kommer främst från utgrävningar utförda av Stiftelsen Upplandsmuseets arkeologiska avdelning, men också i form av

gåvor, föremål påträffade av privatpersoner. Ett exempel på detta var en båtyxa, stilmässigt daterad till cirka 2800–2300 f.Kr.

Ytterligare föremål som införlivades i samlingarna under 2023 var några snidade träfigurer tillverkade av Nils Erik Nilsson (1865–1934). Nils Erik Nilsson var leksakssnidade, född i Arboga och inflyttad till Uppsala 1915. Samma år deltog han med flera arbeten på den stora Hemslöjdsutställningen i Uppsala. De snidade figurerna har en tydlig koppling till jordbruk, vilket är ett av Stiftelsen Upplandsmuseets profilområden.

FOTOGRAFISKA VERKSAMHETEN

Stiftelsen Upplandsmuseets fotograf har under 2023 arbetat med löpande interna och externa bildbeställningar och fotograferingar. Till utställningen *Kunligt besök – Uppland och kungen*, Upplandsmuseets bidrag till kungautställningen *Carl XIV Gustaf – 50 år på tronen*, gjordes ett större bildarbete. Föremålsfotograferingar har utförts i samband med rivningen av den gamla basutställningen "Vårt Uppsala". Till FORUM-gallerians 70-årsjubiléum togs historiska bilder ur Upplandsmuseets arkiv fram till förstoringar som visas både interiört och i skyltfönster exteriört. I samarbete med hemslöjdskonsulenterna fotograferades ett textilt plagg till trycksak i miljö på friluftsmuseet Disagården.

Foto Hilda Nyman Stiftelsen Upplandsmuseet.

VÅRD AV SAMLINGAR OCH MILJÖER

SAMLINGSFÖRVALTNING

Avdelningen Samlingar har under 2023 fortsatt att arbeta med en aktiv samlingsförvaltning. Där ingår bland annat vård, registrering och fotografering av Stiftelsen Upplandsmuseets föremålssamlingar. Föremålsposterna, nya som gamla, kompletterades med färgfotografier samt information och föremåls- och fotoposter har webbpublicerades via DigitaltMuseum. Möten, visningar och samtal kring samlingsförvaltning skedde under 2023 både via digitala plattformar och fysiska besök.

Stora resurser lades under året på utställningsarbete, främst då nedplockning av alla de föremål som ingått i den gamla basutställningen *Vårt Uppsala* på Upplandsmuseet. Många av föremålen behövde uppdaterad statusbedömning, nya bilder och kompletterande registreringar. Den gamla basutställningen innehöll över 500 föremål. Den tillfälliga utställningen *Utopi på prärien* avslutades också och alla föremål packades ner för att åter packas upp och placeras i föremålsmagasinet. Denna utställning ersattes av *Kunligt besök – Uppland och kungen*, också den en föremålsrik utställning. Även för dessa tillfälliga utställningar gäller alla steg i enlighet med god samlingsförvaltning. Statusbedömning inför packning och montering och efter att utställningstiden är slut, nedpackning, ny statusbedömning och eventuell nyfotografering innan återplacering i magasin.

I Stiftelsen Upplandsmuseets magasin har arbetet med att ta hand om bildsamlingarna fortsatt på samma sätt som tidigare. Sex personer arbetar dagligen med att ta hand om bildmaterialet som till största delen består av plastnegativ samt även glasnegativ. Detta arbete sker inom ramen för samverkansprojektet Kulturarvs-IT. Varje negativ tas om hand enligt konstens alla regler vilket innebär enklare rengöring, skanning och registrering. De skannade negativerna sparas som högupplösta oarbetade tiff-filer för långtidslagring på arkivserver och negativerna placeras i klimatstyrda materialanpassade arkiv. All information som hör till bilderna, såsom uppgifter om namn, plats och datering med mera, registreras i databasen Primus under ett unikt identitetsnummer. Varje bild taggas med

relevanta ämnesord för att göras så sökbar som möjligt.

Stiftelsen Upplandsmuseets bildsamlingar, som visar uppländsk kulturhistoria från 1860-talet fram till idag, är en del av vårt gemensamma kulturarv. Bildsamlingarna består av mer än 2,5 miljoner bildbärare och de digitaliserade bilderna görs tillgängliga för alla att ta del av på DigitaltMuseum. Att detta uppskattas både nationellt och internationellt får vi ständigt bekräftelse på genom de många kommentarer, frågor och bildbeställningar som skickas till oss.

I denna bildskatt som Stiftelsen Upplandsmuseet förvaltar finns både stora och små samlingar, en del har funnits i museets ägo sedan lång tid tillbaka, medan andra är nytillkomna och under året har det i huvudsak arbetats med följande:

- Den största samlingen – Uppsala-Bild, ett arkiv som består av närmare en miljon reportagebilder tagna i Uppsala med omnejd under perioden 1940-tal till 1970-tal där UNT och Tidningen Uppsala var de största uppdragsgivarna.
- Vardagsnära reportage – från Arbetarbladets Tierspredaktion, en samling som innefattar mer än 20 000 pressbilder tagna av journalister vid redaktionen under åren 1964–1975. Tack vare dessa bilder har vi möjlighet att studera skeenden i Tierpstrakten under den tid då den kommunala expansionen var som störst i svensk historia.
- Hundra år av bilder – familjeföretaget Skötsner-Edhlund som var aktiva i Östhammar och Öregrund med omnejd. Motiven speglar livet och människorna i trakten från sekelskiftet och hundra år framåt.
- Fotografier – gåvor i forma av positiv med motiv som speglar människors liv och händelser i vårt län, allt från byskräddare i Järlåsa till tegelbruksarbetare på S:t Eriks i Uppsala.

Snidade träfigurer, oxar och man med åder. Foto Olle Norling Stiftelsen Upplandsmuseet.

TILLGÄNGLIGHETGÖRANDE AV SAMLINGAR

Under året har vi fortsatt att lägga ut material på DigitaltMuseum där vi, tillsammans med flera andra institutioner, har möjlighet att på olika sätt tillgängliggöra Stiftelsen Upplandsmuseets samlingar. Bilder, föremål och information når ut till människor i Sverige, men också över hela världen. Det här är för oss en mycket viktig del i vårt tillgänglighetsarbete och betydelsefullt då det gäller vår interaktion med användarna. Användarna ställer frågor, kommenterar och kompletterar våra samlingar och har också möjlighet att beställa bilder. Stiftelsen Upplandsmuseet sidor på DigitaltMuseum hade under 2023 nästan 664 000 unika sidvisningar. Detta är mer än 100 000 fler i jämförelse med året innan.

I och med att våra samlingar finns publicerade på DigitaltMuseum så finns också stora delar sökbara via K-samsök i Kringla och Europa.eu, vilket gör att förfrågningar och beställningar även många gånger är internationella. Vi kan se i statistiken att besökarna kommer från näst intill hela världen.

ARKIV

Projektet med att digitalisera Stiftelsen Upplandsmuseets topografiska arkiv, som startade under 2017, har fortsatt under detta år. Målet med digi-

taliseringen är att arkivmaterialet säkras och tillgängliggörs bättre för framtiden och att originalhandlingarna skonas när personalen inte längre behöver bläddra igenom mängder av papper för att söka fram en handling. Att en allt större del av arkivet nu finns tillgängligt digitalt underlättar för museets anställda i deras hantering av ärenden och den övervägande delen av Stiftelsen Upplandsmuseets ärendehantering sker nu också digitalt.

Under året har avdelningen Samlingar bloggat via vår hemsida på Samlingsbloggen. På Instagram och Facebook, har vi varje vecka förmedlat bilder och föremål med berättelser ur samlingarna samt ögonblicksbilder från vår verksamhet.

KULTURMILJÖVÅRD

Länsinnevånare kontaktar dagligen museets antikvarier i frågor som rör kulturmiljöer och kulturarv. Det kan vara frågor om kulturhistoria knuten till platser eller handla om lämpliga metoder inom byggnadsvård. Museet har under året medverkat som antikvarisk expert i ett flertal ombyggnads- och restaureringsprojekt i kulturmiljöer runt om i länet, till exempel Griggebo såg i Hållnäs, masugens skorsten i Tobo, Sjöo slott och herrgårdsstallet vid Söderfors bruk.

Båtyxa inkommen till Stiftelsen Upplandsmuseet under 2023. Foto Olle Norling Stiftelsen Upplandsmuseet.

Stiftelsen Upplandsmuseet har under året utfört ett antal utredningar för olika typer av kulturmiljöer, t. ex. för restaurangen vid Skarholmen i södra Uppsala, flygeln vid Veckholms gamla prästgård och smedsbostäder i Lövestabruk, samt Gamla Hydrologen samt Gamla Växtfysiologen på Ultuna. Utredningarna syftar ofta till att fördjupa de kulturhistoriska kunskaperna om miljöer, ange kulturvärden och lämpliga åtgärder för ett bibehållande av dessa.

VIKS SLOTT

Under året har Stiftelsen Upplandsmuseet varit antikvarisk resurs för Region Uppsala när det i fråga om byggnadsminnet Viks slott. Inför firandet av 100-årsdagen av regionens innehav av Vik har museet bistått med historisk expertis vid skyltproduktion, placering av konstverk och ny utomhusscen framför Stenhuset. Vi har också varit antikvarisk expert vid åtgärder som berört slottet.

ÖSTERBYBRUK

Inom byggnadsminnet Österbybruks herrgård har många verksamheter som rör kulturmiljön pågått under året. Interiört på herrgårdsbyggnaden har sedan flera år ett arbete med att återskapa utseende under början av 1800-talet pågått. 2023 har ett viktigt steg i utvecklingen av den inre miljön ta-

gits, genom att väggfälten i salen har marmoreras i en djup, mörkgrön, Kolmårdsmarmorliknande färg. Interiören ligger nu i klass med de främsta 1700-talsherrgårdarna i Sverige, även om det fortfarande återstår en del åtgärder.

Det finns också planer på att omvandla den gamla Ånghammaren, som idag består av ett skal utan innehåll, till en byggnad för eventändamål. Museet har i det sammanhanget tagit fram en detaljerad historik och beskrivning av Ånghammaren samt en antikvarisk konsekvensbeskrivning av de förändringar som är nödvändiga för att byggnaden ska kunna inrymma nya funktioner. Upplandsmuseet har också bidragit med antikvarisk expertis när det gäller restaurering och ombyggnad av Bruns Liljefors ateljé, exteriör restaurering av de s.k. Ostarna och planer på tillbyggnad av ett pausrum för smederna i vagnslidret på stallbacken.

ÄLDRE TIMMERBYGGNADER I NORA SOCKEN

Stiftelsen Upplandsmuseet har tidigare utfört studier av bevarade byggnader som visar på länets äldsta timmerbygnadskonst. Flera av de utgörs av bodar i Nora socken i Heby kommun, ett område som inte inventerats tidigare. Under året har ett projekt genomförts där mycket gamla timmerbyggnader identifierats. De mest intressanta byggnader

Björklinge kyrka, vapensköldar på läktarbarriären. Foto Sverker Larsson Stiftelsen Upplandsmuseet.

har dokumenterats. Nya kunskaper har vunnits, bl. a. om bebyggelsekolonisationen under 1600-talet av skogsområdena intill Dalälven.

SVENSKA KYRKAN

Vi har på olika sätt samverkan med Svenska kyrkan under året, bl. a. genom att medverka i de uppdateringar av vård- och underhållsplaner för kyrkor som krävs. Museet har genomfört kulturhistoriska uppdateringar av samtliga kyrkor inom Rasbo och Tierps pastorat samt Vendels och Tegelsmora församling. Museet har också bidragit med antikvarisk expertis vid restaureringsprojekt, såsom tornet på Västlands kyrka, Östervåla kyrkas fasad och klimatproblematik i Alsike kyrka. Stiftelsen Upplandsmuseet är också samrådspart vid planerade framtida restaureringar och förändringar av kyrkor och kyrkomiljöer. Exempel på detta är iordningställande av kyrktorg i kyrkor, tillgänglighetsanpassningar och förbättrade utrymningsvägar. På uppdrag av Enköpings pastorat har museet inventerat och pekat ut kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar på de fem kyrkogårdarna i Fjärdhundra.

SAMVERKAN MED KOMMUNERNA INOM KULTURMILJÖARBETET

Stiftelsen Upplandsmuseet ger service och rådgivning till länets kommuner inom plan- och bygglovsfrågor. Vi har löpande dialog med kommunala handläggare i frågor som rör kulturmiljöer. Sammanlagt har drygt 100 bygglovsärenden och förhandsbesked på remiss granskats och yttrande lämnats till respektive kommun. Även ett antal detaljplaner från olika kommuner har granskats utifrån kulturmiljöperspektiv.

På uppdrag av kommunerna genomför vi kulturhistoriska utredningar. Det kan vara inför exploateringar, bebyggelseomvandlingar och andra åtgärder, och bidrar till att kommunerna kan säkerställa att kulturhistoriska aspekter i planarbeten beaktas.

KLASSIFICERING AV BYGGNADER I ÖSTHAMMARS KOMMUN

I samverkan med Östhammars kommun har vi klassificerat samtliga byggnader inom riksintressena Östhammars stad och Öregrund. Klassifice-

Sjöboden Ekan, Öregrund's hamn. Foto Per Lundgren Stiftelsen Upplandsmuseet.

ringen skedde i tre nivåer efter kulturhistoriskt värde, och ska fungera som ett instrument i den kommunala plan- och bygghandläggningen. Hela klassificeringen är utförd i ett GIS-skikt, kompatibelt med kommunens egna GIS.

VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPANER FÖR ÖSTHAMMAR KOMMUNS KULTURFASTIGHETER

Stiftelsen Upplandsmuseet har under 2023 fortsatt med arbetet att ta fram historik och vård- och underhållsplaner för kulturhistoriskt värdefulla byggnader som ägs av Östhammars kommun.

BYGGNADSVÅRD PÅ DISAGÅRDEN

För att hålla friluftsmuseets byggnader i gott skick behövs ett regelbundet underhåll. Tak och timmerstommar behöver återkommande ses över och renoveras vid behov. Eftersom hela friluftsmuseet är placerat på lera, finns ett problem med sjunkande byggnader. Under 2023 gjordes välbehövlig lyftning av flera timmerstommar. För att åstadkomma

goda bevarandeförhållandena för byggnaderna genomförs klimatmätningar i ett par av bostadshusen.

Under året har en rad föredrag, fält- och stadsvandringar hållits med olika kulturhistoriska teman och miljöer, såväl evenemang riktade till allmänheten, som i samverkan med föreningar, universitet och kommuner.

Storskyltar med de nya varumärkena. Foto Katja Jahn Stiftelsen Upplandsmuseet.

PUBLIK VERKSAMHET

UTSTÄLLNINGAR PÅ UPPLANDSMUSEET 2023

Våra utställningar är grundade i Stiftelsen Upplandsmuseets fokusområden och andra verksamhetsuppdrag.

Vi vill använda de digitala möjligheterna för att stärka upplevelser, fördela olika perspektiv och fördjupa historien.

ARBETE MED NY BASUTSTÄLLNING

En ny permanent utställning på två plan i Upplandsmuseet, som ska göra unga och gamla medvetna om hur otroligt spännande och rik Upplands historia och samtid är. En förstudie har genomförts, projektgrupp skapats och arbetet inletts med att utveckla en helt ny basutställning om Uppsala och hela Uppland.

Vi arbetar för att skapa en positiv, inspirerande och lärande plats för kunskapsupplevelser som knyter ihop museet med regionen och visar upp våra samlingar och museets ämnesområde.

Projektgruppen har arbetat för att ta fram text och föremål och fotografier som utgår ifrån det koncept som utarbetats under 2021. Upphandling av gestaltning har genomförts och vi samarbetar nu med Kvorning Design. Slutmålet för hela projektet är en användbar och upplevelserik utställning, för såväl skolgrupper som en bredare publik som vill veta mer om Uppsala och Uppland.

Arbetet fortskrider under hela 2023 och beräknas vara klart under 2024. Budget, finansiering och tidsplan beslutades för helheten av projektet av styrgrupp och styrelse.

FASTA UTSTÄLLNINGAR 2023	Utställningsperiod	Besökare
Vårt Uppsala	Fast utställning	Ingen besöksräkning
Tiden i rummet	Fast utställning	Ingen besöksräkning
Lekutställningen Lilla Kvarn	Fast Utställning	4 512
TILLFÄLLIGA UTSTÄLLNINGAR 2023	Utställningsperiod	Besökare
Kungligt besök	27/4-2/10 -2023	4 562
Tyde den som kan	1/1-2023-2/10-2023	31 445
Amning (Blickfånget)	Feb-okt 2023	Ingen besöksräkning
Runföremål (Blickfånget)	Okt stängd	Ingen besöksräkning
Halmslöjd - i juletid (Blickfånget)	Jan 2023	Ingen besöksräkning
Runföremål (Blickfånget)	1/1-2023-okt/2023	Ingen besöksräkning
VANDRINGSUTSTÄLLNINGAR 2023	Utställningsperiod	Besökare
Kulturkoftor och Sagotröjor, Vallentuna	230131-230206	2 057
Kulturkoftor och Sagotröjor, Skellefteå	23-10-08-2023-12-31	11 375
Minns att jag levat, Vadstena, Sancta Birgitta Klostermuseum	1/11-13/3 2023	222
Landscaping, Uppsala konstmuseum	2 sept-26 nov	3 370
7 kg järn, Hälsingland, Norrhälsinge Järnsmidesgille	26 juni-30 juli	1 789
7 kg järn, Leksand	4/11 2022-8/1-2023	714
Berättarskäpen, Uppsala kommun		234
Ull för livet, Heby, Östervåla och Skutskär, Östhammar		418

Ny teknik och nyklädda stolar i hörsalen. Foto Maria Ljunggren Stiftelsen Upplandsmuseet.

HÖRSAL

Genom att ha förnyat hörsalen har vi möjliggjort digital programverksamhet, vilket har breddat tillgängligheten till våra samlingar, lokaler och kunskap. Genom att erbjuda pedagogiska program digitalt har vi skapat en ny dimension av tillgänglighet och kontext kring museets ämnesområden. Vår hemsida fungerar som navet för vår digitala kommunikation och samlar all vår digitala produktion. Genom digitala lösningar har vi gjort kulturarvet mer tillgängligt och inspirerande på nya sätt. Det finns en synergi mellan det digitala och analoga som tillåter besökare att uppleva museet med flera sinnen, både före och efter ett besök. Hörsalens inredning har omformats med fokus på hållbarhet och återbruk. Genom att ha återanvänt stolarnas stomme och samarbetat med textilkonstnären Katarina Brieditis har vi skapat nya hållbara textilier. Mönstret gjordes med hjälp av bitar från begagnade ullkostymer och överblivna bitar från Tärnsjögårveriet, vilket ger en atmosfär som speglar både naturen utanför och det flöde av tankar och kunskap som rummet är avsett för. Tapetserarmästare Helena Ahlqvist Graff utförde möbelrenoveringen. Dessa förbättringar har ökat tillgängligh-

ten för besökarna och skapat möjlighet till dialog samt fördjupning i upplevelsen av museet och dess innehåll.

PEDAGOGGRUM

Genom att införa nya pedagogiska rum skapar vi förutsättningar för ökad tillgänglighet och säkerställer en bra arbetsmiljö för både besökare och personal.

Projektet innebär att två mindre rum till höger om hörsalen på plan ett färdigställs. Det inre rummet är avsett för en hel klass och utrustas med digital teknik för pedagogiska program och workshops. Det yttre rummet ska ha utrymme för mindre pedagogiska projekt, såsom pedagogisk verkstad eller liknande aktiviteter.

Dessa rum kommer att präglas av en välkomnande och kreativ atmosfär för att väcka nyfikenhet och inspiration. De ska kunna användas för verkstadsarbete vid småbord, exempelvis under lovprogram och miniatyrtställningar. Samtidigt är det viktigt att skapa en känsla av avskildhet från övriga besökare, samtidigt som de är nära utställningarna. Detta

Julmarknad 2023. Foto Martin Testorf Stiftelsen Upplandsmuseet.

uppnås genom att sätta upp glasdörrar i valven mellan de olika rummen.

För att genomföra detta arbete krävs grundläggande ventilation samt en god ljudmiljö. Ventilationen kommer även att gynna den nya basutställningen och arbetslokalen.

LEKUTSTÄLLNINGEN LILLA KVARN

Vår fantasifulla utställning för barn mellan noll och sex år är skapad av Upplandsmuseet och konstnärerna Sven Nordqvist och Leif Högström. Den är inspirerad av historiska uppländska miljöer som en bruksmedja, en gammaldags handelsbod och ett 1800-talskök från en bondemiljö.

Syftet med utställningen är att skapa en lekfull och lärande miljö för barn 0–6 år, som de upplever tillsammans med sina föräldrar. Önskan är att det är en lugn och trygg miljö för barnen och stimulerar dem att leka, fantisera och lära hur det kan vara att ha levt förr och vad som finns i Upplands kulturhistoria.

TIDEN I RUMMET

– MÄNNISKOR I UPPLAND UNDER 5000 ÅR

I utställningen om Upplands förhistoria möter vi en rad olika livsöden, från säljägarna till vikingatidens bönder. Generation efter generation – alla har de satt sina spår.

VÅRT UPPSALA – FRÅN MEDELTIDENS AROS TILL FOLKHEMMETS UPPSALA

I basutställningen *Vårt Uppsala* behandlas viktiga händelser, personer och byggnader i Uppsala stadshistoria. Från medeltidens Aros till folkhemmets Uppsala. Utställningen har i under 2023 stängts i etapper. I och med detta renoverades väggar, tak och golv. Befintligt äldre elsystem på våning två har kontrollerats och demonterats i valda delar. Nya kanalisationer har tagits fram och nya kablar har dragits fram till nya anslutningspunkter. Nya elcentraler med jordfelsbrytare har monterats. Äldre larm och brandlarmskablage samt branddon har rensats bort. Nya brandlarmdon och kablage har monterats i tak.

*Kungaparet tillsammans med länsmuseumchef Stefan Lundblad under invigningen av "Kungligt besök".
Foto Andreas Norin.*

TILLFÄLLIGA UTSTÄLLNINGAR

KUNGLIGT BESÖK

I samband med firandet av H.M. Konungens 50-årsjubileum på tronen besökte Kungen och Drottningen samtliga 21 län i Sverige under 2023. Uppland, med sin starka historiska koppling till kungligheter, var inget undantag.

Uppland och Uppsala har en rik kunglig historia. Det var här de första svenska kungarna regerade, och det sägs att den första kyrkan byggdes av kung Erik den helige på 1100-talet, där dagens domkyrka nu står. Uppsala slott, påbörjat av Gus-

tav Vasa 1549, har varit platsen för många dramatiska händelser genom historien.

Upplandsmuseet tillsammans med arkitektbyrån C/o Cedervall, och grafisk form av One of the Faces, skapade utställningen *Kungligt besök – Uppland och Kungen* för att uppmärksamma detta jubileum. Utställningen visades mellan den 27 april –30 september 2023. Utställningen kombinerade officiella fotografier från De Kungliga Slottens arkiv med föremål och bilder från Stiftelsen Upplandsmuseets samlingar. Den berättade om fest och glamour, studentliv och traditioner, samt Upplands rika historia och unika natur.

Utställningen var utformad för att vara lekfull och tilltalande för besökare i alla åldrar, med möjlighet till både grundläggande information och fördjupning för de som var extra intresserade. Genom scenografiska element fick olika delar av utställningen liv och form, från militärhistoria till Upplands natur och sevärdheter.

TYDE DEN SOM KAN

Utställningen *Tyde den som kan* har sin grund i Stiftelsen Upplandsmuseets arkeologers runstensinventering och aktuell forskning på området genom forskningschef Torun Zachrisson och Runverkets (Riksantikvarieämbetet) Magnus Källström. Utställningen är producerad av Stiftelsen Upplandsmuseet. Utställningen är en bred och innehållsrik introduktion till runorna och runstenarnas värld. Syftet är att locka såväl redan insatta som barn och familjer med flera interaktiva inslag. Ett viktigt motiv är också att höja medvetenheten och locka ut att upptäcka det unika kulturarvet på plats i landskapet genom självguidade runstensturer.

BLICKFÅNGET

De två hörmontrarna vid museets hörsal kallar vi "Blickfånget". Där brukar vi ha miniatyrtställningar med samlingsfokus eller anknyta till aktuell utställning på våningen i övrigt. Den högra montern ingår i runstensutställningen *Tyde den som kan*, och visar exempel på runstavar, runstensfragment och en handkvarn med runor framför en lavbevuxen runstenshäll.

Den vänstra hörnmontern har under hösten innehållit utställningarna *Amningens kulturhistoria* samt *Halmslöjd i jultid*. Som visade en variation av halmslöjdade föremål som var och till viss del fortfarande är vanliga att plocka fram till jul.

VANDRINGSUTSTÄLLNINGAR

I Stiftelsen Upplandsmuseets uppdrag ingår egenproducerade vandringsutställningar som ska vara samhällsengagerade och medskapande projekt. Vi arbetar för att sprida våra utställningar både analogt och digitalt till hela länet. De egenproducerade utställningarna kan komma att vandra till andra platser i regionen.

MINNS ATT JAG LEVAT

Den uppskattade utställningen om gravskick, gravvårdar och vårt sätt att närma oss döden, har under året färdigställts som vandringsvariant. I smidigt och stilrent utförande kommer visas den enkelt på museer, i bibliotek, kyrkor eller församlingsgårdar. Utställningen öppnade i Vadstena Klostermuseum den första november 2022.

KULTURKOFTOR OCH SAGOTRÖJOR

Utställningen producerades av Upplandsmuseet 2019 med utgångspunkt i stickprofilen Celia B Dackenberg's böcker. De utforskar livsöden och berättelser i kultur- och litteraturhistorien genom dess stickade plagg. Berättelserna är iscensatta genom foto, illustrationer, rekvisita, några med film och ljud och alla med Dackenberg's tolkningar av de stickade plaggen. Under 2022 visades utställningen på Jönköpings läns museum. Utställningen planerar att öppna i Vallentuna Kulturhus och Skellefteå museum 2023.

7 KILO JÄRN

Utställningen berättar om järnets formbarhet och kärleken till smide. Utmaningen som gavs till nio smeder från Uppsala, Gävleborg och Dalarna var: Vad kan man göra av 1 dm³ (ca 7 kg) järn? Projektet vill visa på järnets unika egenskaper och hur dagens smeder tar sig an järnets formbarhet och utmaningar utifrån sin passion till smidet. Utställningen är ett samarbete mellan hemslöjdskonsulenterna på Upplandsmuseet, Dalarnas hemslöjdsförbund och Region Gävleborg. Den är finansierad genom medel från Statens kulturråd, Nämnden för hemslöjdsfrågor och Region Uppsala. Under 2023 har utställningen turnerat till Leksand 4/11–8/1 2023, och Hälsingland 26/6–30/7 2023.

ULL FÖR LIVET

Utställningen har under året visats i Östervåla, Heby kommun och på Skutskärs bibliotek och i Östhammar i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan.

KOMMUNIKATION STIFTELSEN UPPLANDSMUSEET

NY GRAFISK PROFIL OCH FÖRSTUDIE NY HEMSIDA

Med anledning av Gamla Uppsala museums samgående med Stiftelsen Upplandsmuseet har verksamheten berikats med ytterligare ett varumärke. I relation till detta har även de grafiska profilerna för respektive varumärke uppdateras för att även fortsättningsvis spegla verksamhetens bredd men även att organisationens olika varumärken hänger ihop.

Stiftelsen Upplandsmuseet har idag en webbplats som samlar flera olika museiarenor och webben uppfattas som otydlig och det är svårt att förstå vilken information som hör till vilken del av verksamheten. Detta medförde att de externa webbplatsernas struktur behövde ses över och justeras. En förstudie har genomförts med scenarion för att skapa en ny hemsida som bättre passar behoven hos målgruppen och internt.

KOMMUNIKATION

Strategi för marknadsföringsarbetet och kommunikationsplaner har tagits fram under året. Detta för att nå valda målgrupper på ett bättre sätt och öka antalet besökare. Hemsidan har fått en översättningsfunktion för ökad tillgänglighet samt en kalenderfunktion. Annonser i tryckt och digital media har genomfört.

Under året har sex olika pressmeddelanden om Stiftelsen Upplandsmuseets verksamhet skickats. De har handlat om ny utställning, tillfälligt stängt, faktabok och nytt forskningsprojekt. Pressen har även kontaktats direkt vid flera tillfällen utan att pressmeddelande har skickats.

Arbetet på sociala medier har varit en stor del av kommunikationsarbetet med inlägg och evenemang. Med 325 inlägg och 96 evenemang på Facebook nåddes en räckvidd på totalt 888 552 personer. Som planerat ökades under året produktionen av filmade inlägg och reportage som tillgängliggjorts på webb och i sociala medier.

KOMMUNIKATION UPPLANDSMUSEET

Inför att Upplandsmuseet stängde för renovering i oktober 2023 gjordes en omfattande kommunikationsplan, dels om stängningen och programmet på avslutningshelgen, dels om erbjudanden inom slöjden, butiken och i professorshemmet under resten av året. Nya storskyltar sattes upp vid Upplandsmuseet enligt den nya grafiska profilen med aktuell information om stängningen och den publika verksamhet på våra andra platser. Under 2023 påbörjades även ett projekt med syfte att förnya skyltningen inne på Upplandsmuseet för att underlätta besöket och att hitta i lokalen.

I början av 2023 avslutades och sammanställdes den stora besöksundersökning som gjordes på Upplandsmuseet och Gamla Uppsala museum under 2022. Resultaten från undersökningen ska ses som en nollpunktsmätning och under 2023 genomfördes uppföljande undersökningar. Undersökningarna ska ses som ett verktyg för att långsiktigt kvalitetssäkra den publika verksamheten genom mer kännedom om våra besökare och deras besöksupplevelse.

De som svarat på enkäten ger Upplandsmuseet ett mycket högt helhetsbetyg.

Betyget ligger på 4,8 på en skala från 1–5, där 1 = Mycket missnöjd och 5 = Mycket nöjd. Vi får även mycket högt betyg när det gäller personalen för service och bemötande. Betyget ligger här på hela på 4,9.

KOMMUNIKATION GAMLA UPPSALA MUSEUM

Det har tagits fram en strategi för arbetet med marknadsföringen och kommunikation av Gamla Uppsala museum under 2023. Dessutom gjordes kommunikationsplaner för alla större evenemang. Syftet har varit att nå ut ännu bättre till valda målgrupper med en planerad och strategisk kommunikation för att öka antal besökare.

Hemsidans funktioner har förbättrats för Gamla Uppsala museum. Vi har skapat en kalenderfunktion, samt en egen url på Stiftelsen Upplandsmuseets webbplats för att underlätta att hitta till museets utbud. Det har även installerats en översättningsfunktion för att öka tillgängligheten för alla som söker information på andra språk än svenska.

Annonseringen består av både digitala annonser och i printmedia. Arbetet med Google ads har bli-

Pressarbete	UM/DISA 2023	GUM 2023
<i>Digitalt publicerade medieposter</i>	1 241	336
<i>Räckvidd av medieposterna</i>	19M	6,4M
<i>Andel redaktionella poster, artiklar i printmedia, reportage i radio/tv</i>	178	55

(Endast digital kommunikation som även publiceras på webben fångas upp och syns i statistiken, vilket betyder att det redaktionella utrymmet för museet var större än siffrorna anger.)

Hemsida och Sociala media	UM/Disa 2023	GUM 2023
<i>Hemsidan (antal besök)</i>	191 539	191 539
<i>DigitaltMuseum (antal sidvisningar)</i>	663 848	
<i>Facebook/Upplandsmuseet (antal följare)</i>	9 729	23 300
<i>Facebook/Upplandsmuseet (räckvidd/ antal exponeringar)</i>	888 552	504 764
<i>Facebook/Hemslöjden (antal följare)</i>	1785	
<i>Nyhetsbrev/Upplandsmuseet (antal utskick)</i>	5	
<i>Nyhetsbrev/Hemslöjden (antal utskick)</i>	2	
<i>Instagram (antal följare)</i>	4 274	3 100
<i>Instagram (räckvidd/antal exponeringar)</i>	43 905	10 600
<i>Hemslöjden (antal sidvisningar/Hemsidan)</i>	11 075	
<i>Bloggar (2 st) (antal besökare)</i>	141 61	
<i>Youtube/Upplandsmuseet (antal visningar)</i>	33 215	15 292

vit en viktig del i den digitala marknadsföringen. Likaså annonsering av program och evenemang genom facebook och instagram. Annonsering har även skett i flera printmedier, bland annat i UNT, Populär Arkeologi, Heja Uppsala och Aftonbladet och Expressen.

Inför sommarsäsongen gjordes en tryckt sommarfolder med basinformation och kalendarium för Gamla Uppsala museum och friluftsmuseet Disagården. En del av kommunikationsstrategin är att marknadsföra Gamla Uppsala museum och Disagården tillsammans för att maximera synergien av att två besöksmål på gångavstånd.

Under året har fyra pressmeddelanden om program på Gamla Uppsala museum skickats. Störst utfall fick nyheten om Vendeltidsfestivalen (juni 2023). Pressen har även kontaktats direkt vid flera tillfällen utan att pressmeddelande har skickats.

Arbetet på sociala medier har varit en stor del av Gamla Uppsala museums kommunikation. Med

183 inlägg och 46 evenemang nåddes en räckvidd på totalt 504 764 personer.

Under juli till december genomfördes en daglig besöksundersökning med frågor om hemkommun och vad de planerar att besöka i området. Preliminära resultat visar att ca en tredjedel är utländska turister, en tredjedel är från Uppsala län och resten övriga Sverige. Av besökarna är det ca 40 % som även besöker Disagården samma dag.

KOMMUNIKATION DISAGÅRDEN

Säsongen på friluftsmuseet Disagården kommunicerades med annonsering genom många olika kanaler och skyltar på plats. I sociala medier publicerades regelbundet under säsongen kunskapspridande inlägg om djuren, föremålen och programerbjudanden. En del av kommunikationsstrategin är att marknadsföra Gamla Uppsala museum och Disagården tillsammans för att maximera synergien av att ha två besöksmål på gångavstånd.

Varje fredag har en kortare visning hållits i någon av Upplandsmuseets utställningar. För att få olika perspektiv och innebåll har visningarna fördelats mellan olika antikvarier. Under året har tio personer från fem avdelningar hållit visningar. På bilden håller Frida Gereonsson, museipedagog, en visning av utställningen Tyde den som kan. Foto Vilhelm Sundbom Stiftelsen Upplandsmuseet.

Inför säsongen gjordes därför en tryckt sommarfolder med basinformation och kalendarium för Gamla Uppsala museum och Disagården. Det gjordes även flera gemensamma annonser (print och digitalt) för båda besöksmålen.

Under 2023 har vi kunnat se en tydlig effekt av arbetet med google ads som ger en bra synlighet på google och en markant ökning av trafik till vår webbplats.

PEDAGOGIK

Den pedagogiska verksamheten genomförs på Upplandsmuseet, Gamla Uppsala museum, fri-luftsmuseet Disagården, professorshemmet i kulturkvarteret Walmstedtska, via digitala kanaler samt ute i regionens olika kommuner. Stiftelsen Upplandsmuseets pedagoger och hemslöjdskonsulenter arbetar aktivt med barn- och ungdomsverksamhet både under skoltid och fritid. I barn och ungdomsverksamheten ingår också fördjupade projekt som görs tillsammans med skolor i regionen, i form av skapande skola eller andra specifika satsningar.

Runstensverkstad. Vid flera tillfällen under året har barn kunnat fördjupa sig i ämnet runstenar. Genom familjevisningar i utställningen Tyde den som kan har de fått veta mer om Upplands runstenar och sedan har de själva kunnat skapa minirunstenar i lera. Många barn har varit väldigt kunniga i ämnet redan innan sitt besök. Foto Frida Gereonsson Stiftelsen Upplandsmuseet.

Barn och unga är en av Stiftelsen Upplandsmuseets prioriterade målgrupper och i linje med detta har tre medarbetare: en museipedagog, en museivärd och en hemslöjdskonsulent genomgått Sveriges kommuner och regioners utbildning till barnstrateger.

REGIONAL PEDAGOGISK VERKSAMHET

Den uppsökande verksamheten är en viktig del i museets pedagogiska arbete eftersom många skolor inte har möjlighet att besöka museibygnaden eller någon av dess filialer. Under hösten gjordes en specifik satsning mot Enköping och Håbo kommuner, med fokus på medeltiden. Pedagogerna arbetar kontinuerligt med att tillgängliggöra verksamheten i form av digitala visningar, studielådor och besök på skolor runt om i länet. I den pedagogiska verksamheten görs även föreläsningar och utbildningar för hembygds- och pensionärsföreningar. För äldreboenden, skolor, förskolor och bibliotek har det dessutom funnits möjlighet att ta del av någon av Upplandsmuseets tillfälliga utställningar, berättarskåp och studielådor. Under höstlovet när Upplandsmuseet var stängt genomfördes fyra program på biblioteken i Uppsala. Två

Salen i professorsbhemmet i Walmstedtska. Foto Olle Norling Stiftelsen Upplandsmuseet.

på Stadsbiblioteket och ett program på vardera Gottsunda och Sävja bibliotek. I november hölls ett program om medeltiden på Gränby språkcafé. Med hjälp av medeltida föremål och bilder från arkeologiska utgrävningar fick deltagarna möjlighet att öva sin svenska.

MIKROHISTORIER

Under året har det studenthistoriska projektet *Mikrohistorier från 1600-talets Europa* avslutats med en konferens i Tartu, Estland. Stiftelsen Upplandsmuseets pedagog höll i en workshop tillsammans med pedagog från Museum Gustavianum. Övriga konferensdeltagare kom från universitetsmuseerna i Helsingfors, Finland och Tartu, Estland samt lärare från Tallinn och Tartu.

FYRISÅN – FRÅN FORNTID TILL FRAMTID

I ett samarbete med Upplandsstiftelsen, gymnasielärarna i Uppsalas KUPP-nätverk, Biotopia och Uppsala vatten genomfördes under hösten pedagogiska vandringar från Gunillaklockan vid Uppsala slott, längs med Fyrisån till Ultuna. Syftet med projektet är att belysa framtidsfrågor och hållbar utveckling för gymnasieskolans elever. Vandringen, som pågår under en hel dag, är ämnesöverskri-

dande och innehåller en rad praktiska uppgifter, korta guidningar och studiebesök. Målsättningen har varit att belysa den lokala geografin ur ett historiskt, samhälls- och naturvetenskapligt perspektiv med utblickar relaterat till FNs globala mål. Stiftelsen Upplandsmuseets pedagoger har genomfört den första delen av vandringen vilken har bestått av en historisk inramning till Uppsala, åsen och Fyrisåns läge.

UPPLANDSMUSEET

ENTRÉ, VÄRDSKAP OCH MUSEIBUTIK

Upplandsmuseet hade öppet 1 januari–1 oktober. Besökare har under året kunnat ta del av utställningar, pedagogiska aktiviteter, föredrag och andra program. I oktober stängdes museet för bygge av ny basutställning. När museet stängde så infördes i stället öppet hus i museivåningen på Walmstedtska gården, vilket lockade många besökare. De sista veckorna innan stängningen fylldes Upplandsmuseet av programaktiviteter. Besökarna erbjöds en rabatt i museibutiken vilket gjorde att den totala försäljningen för året blev ungefär samma som tidigare år, trots att museet var stängt i tre månader. Av årets bokförsäljning var det stiftelsens Upplandsmuseets egenproducerade böcker som

Djuren är en viktig del för både besökare och för det kulturhistoriska perspektivet. Många barnfamiljer återkommer flera gånger under sommaren för djurens skull. Lammet Juni beböde flaskmatas och blev snabbt en favorit bland stora och små. Foto okänd.

sålde bäst. Alla produkter i butiken är utvalda ur ett hållbarhetsperspektiv. Under tiden museet höll stängt gjordes en tillfällig museibutik i hemslöjdslokalen i Kanikenhuset. Museivårdarna bemannade butiken i samband med kurser- och slöjdvällar. Under året har museivårdarna fortsatt sitt arbete med att utveckla värdskap och bemötande. Vårdarna har också utbildats inom butiksutveckling och till barnrättsstrateg.

BARN- OCH FAMILJEPROGRAM

Under året har det arrangerats familjeaktiviteter och lovprogram på Upplandsmuseet och dess filialer. Här har barn och vuxna kunnat delta på visningar av museets utställningar, besöka professorshemmet i Kulturkvarteret Walmstedtska, provat på att arbeta med pappersslöjd och runor samt testat scouting med Wasakåren.

PROGRAMVERKSAMHET

Med kunglig närvaro och pompa och ståt invigdes under våren utställningen *På Kungligt besök*. Under invigningsdagen kunde besökarna lyssna på föredrag och musik, prova guldslöjd och möta Stiftelsen Upplandsmuseets antikvarier. Det breda programinnehållet lockade många besökare med olika intressen. Under våren har det hållits en föredragsserie om runor som kopplar an till utställningen *Tyde den som kan*. För att tillgängliggöra föredragen för fler människor har både runstensföreläsningarna och andra föredrag livesträmmats från museets hörsal. Detta har varit populärt och många deltagare har lyssnat på föredragen via digitala kanaler. I samarbete med Amningshjälpen, som firade 50 år, har flera föredrag arrangerats. Under årets har det även genomförts program under Kulturnatten, fredagsvisningar och julvisningar i professorshemmet.

TILLGÄNGLIGHET

Det tidigare samarbetet med lokalföreningar av Synskadades riksförbund från Uppsala och Knivsta fortsatte under 2023 och Upplandsmuseet har erbjudit syntolkade visningar av utställningen *På Kungligt besök*. Inför arbetet med den nya basutställningen genomfördes också en workshop ihop med SRF Uppsala-Knivsta kring tillgänglighet för personer med synnedsättning i utställningar.

FRILUFTSMUSEET DISAGÅRDEN

Även i år slogs nytt besöksrekord då fler än 32 000 personer besökte friluftsmuseet Disagården under sommaren. Under skolsäsongen, som i huvudsak genomförs under maj och september har 42 skolklasser och förskolegrupper besökt Disagården. Utöver skolgrupperna bokas även visningar av andra grupper till exempel pensionärsföreningar, sfi och Synskadades riksförbund, som under sommaren fick möjlighet att ta del av syntolkade visningar i de unika miljöerna.

Under juni–augusti har dagliga visningar, spelmansstämma, nationaldag, midsommarfirande, slätter, gammaldans och skördedag arrangerats. Den omfattande programverksamheten bygger på en lång tradition av samarbeten med olika föreningar. Under helgerna finns stugvärdar på plats i

husen för att kunna visa de vackra miljöerna och kunna svara på besökarnas frågor. Disagårdens besökare har haft möjlighet att ta del av musik, dans, slöjd, hantverk, byggnadsvård och ridning. Olika generationer har mötts i det praktiska arbetet med såväl slätter och linberedning som dans kring midsommarstången. Nationaldagen och framför allt midsommarfirandet är de mest välbesökta arrangemangen. De traditionsenliga programmen är uppskattade och lockar människor från hela världen.

Nytt för i år var ett samarbete med Uppsala kommuns trädgårdsutbildning för vuxna elever. Två utbildningsdagar förlades på Disagården där eleverna fick arbeta med att jordförbättra och så i kålgården samt plantera rabatter.

Disagården 2023	Barn/elever	Vuxna	Totalt
<i>Bokade grupper</i>	965	313	1278
<i>Grupper på egen hand</i>	574	775	1349
<i>Öppna visningar</i>	436	1112	1548
<i>Enskilda besökare*</i>	9 439	19 165	28 604
Totalt	11 414	21 365	32 779

* Enskilda besökare specificerar inte barn och vuxna, men barn beräknas vara ca 33% av antalet.

PROFESSORSHEMMET I KULTURKVARTERET WALMSTEDTSKA

Under hösten gjordes en satsning på att öka tillgängligheten till den intressanta 1800-talsmiljön som professorshemmet och kulturkvarteret utgör. Museivåningen har varit öppen under fredagseftermiddagar i form av ett öppet hus där museivårdarna funnits på plats för att möta besökarna och svara på frågor. Precis som tidigare år har det genomförts visningar för allmänheten under helger och lov samt för skolgrupper, universitet och föreningar under vardagar. Adventstid, då museivåningen är klädd i julskrud är den absoluta högsäsongen med många besökare. Under december kommer såväl skolelever som internationella turister för att uppleva julen i professorshemmet.

Vendeltidsfestival. Foto Olle Norling Stiftelsen Upplandsmuseet.

GAMLA UPPSALA MUSEUM

Gamla Uppsala museum är sedan 2022 en del av Stiftelsen Upplandsmuseet. Stiftelsen har en bred kompetens inom bland annat arkeologi, forskning, hemslojd, samlingar, utställning, pedagogik och kulturmiljö. Tillsammans berättar vi hela historien om människorna i Uppland. Vårt uppdrag är att värna om och spegla en levande och engagerande kulturhistoria som ställer frågor om nutid och framtid. Vår verksamhet finns på många platser i vår region, och med Gamla Uppsala museum har vi dessutom blivit ett internationellt besöksmål i en av Skandinaviens mest värdefulla kulturmiljöer och mest mytomspunna platser.

BESÖKSMÅLSUTVECKLING

Under 2023 har arbetet med att utveckla området Gamla Uppsala som ett starkare besöksmål inletts. Arbetet sker i nära samverkan med bland andra Uppsala kommun, Statens fastighetsverk och Svenska kyrkan. Målet är att på sikt öka såväl besökarantalet i området samt höja kvaliteten på upplevelsen, därigenom hoppas vi kunna sprida kunskapen om Sveriges historia och fenomenet vikingar till fler såväl svenska som internationella besökare.

VISNINGSVERKSAMHET

All verksamhet som museet erbjuder skolor är avgiftsfri. Skolprogrammet är brett och riktar sig till alla skolans åldrar. Vi jobbar ständigt med att våra skolprogram ska passa in i skolans läroplan så att de visningsprogram vi erbjuder ska kunna vara en integrerad del av skolans lektioner.

Vi ser att vi efter pandemin har tappat en del bokningar av visningar bland de äldre skoleleverna vilket vi försöker ändra på. Den digitala pedagogiken som vi jobbade med under pandemin är ett spännande verktyg och möjliggör det för oss att besöka klassrum över hela landet. Här ser vi också en möjlighet att få tillbaka till en del av det äldre skolesegmentet som vi delvis tappat.

Summeringen av 2023 är att vi haft flest visningar bland åk 3 och 4 och de visningar som varit populärast har varit de som tagit upp vikingatiden och de som inkluderat utomhusaktiviteter. Museet besöktes av 5745 elever under 224 visningar.

Under året har museet erbjudit extra digitala visningsaktiviteter på utvalda helger. Med hjälp av virtual reality har besökaren fått uppleva att göra en tidsresa tillbaka till vendeltidens Gamla Uppsala. Då besökaren har på sig VR-glasögon under visningen är det en solitär upplevelse. För att alla ska kunna uppleva detta för att uppleva vendeltiden i 3D med hjälp av VR-glasögon visas den på filmduk för publiken. De digitala visningarna är ett fantastiskt komplement till den ordinarie visningsverksamheten och är omtyckta. Gamla Uppsala museum tar förutom de reguljära visningarna emot bokade grupper under alla dagar då museet är öppet.

Museet erbjuder reguljära visningar och familjeaktiviteter under öppethållande under årets alla månader. Visningsverksamheten intensifieras under skollov och under sommarlovens veckor skruvar museet upp antalet visningar till sju visningar per dag. Visningarna riktar då både till barn och vuxna och utav de sju visningarna är två på engelska då museet besöks av många utländska turister. För att generera fler bokade internationella betalvisningar deltar museet i ett samarbete som initierats av Destination Uppsala. Exempel på andra aktörer i samarbetet är Birka vikingastaden och Gunnes gård. Att tillsammans gå ihop och marknadsföra visningar på temat viking gör att vi når ut i den stora internationella konkurrensen på ett helt nytt sätt och kan använda varandra som en hävstångseffekt. Gamla Uppsala museum deltog under 2023 med att vara värd för visnings- och pressresor. Intresset för projektet är stort och samarbetet genererade artiklar i flera större internationellt kända tidningar som Le Figaro, Der Tagesspiegel med flera.

Gamla Uppsala museum har under 2023 haft öppet för allmänheten ca 300 dagar. Oktober–mars öppet måndag, onsdag, lördag och söndag samt extra under skollov. April–september har det varit öppet dagligen.

PROGRAM

Programdagarna under 2023 har varit många och spridda över hela året. Viktigt är att alla museets programdagar är kunskapspridande och innehåller ett barnperspektiv då många av museets besökare tillhör de yngre åldrarna.

Institutionen för Arkeologi och antik historia vid Uppsala universitet har varit en viktigt samar-

betspartner under året. Vårens föreläsningsserie handlade om forntiden i Uppland och under fyra torsdagskvällar gästades museet av forskare som föreläste för allmänheten. Föreläsningar är alltid uppskattat av vår besökare och möjligheten att lyfta Upplands forntid kronologiskt blev väldigt uppskattat och många valde att besöka alla föreläsningarna i serien.

Uppsala universitet har i sitt kursutbud en sommarkurs som heter Sveriges arkeologi - sten, brons, järn. Kursen ges av Institutionen för arkeologi och antik historia och riktar sig primärt till pedagoger inom grundskolan och gymnasiet samt till andra som är intresserade av att fördjupa sig i Sveriges sten-, brons- och järnålder. Kursen erbjuder också kunskaper om och praktiska färdigheter i hur sten-, brons- och järnåldern kan förmedlas i grundskolans undervisning. Kursen avslutas med en veckas praktik på Gamla Uppsala museum då studenterna ges möjlighet att praktiskt prova på sina förmedlingskunskaper då de planerar och genomför barnaktiviteter på museet.

Årets mest omskrivna program blev Vendeltidsfestivalen som anordnades under tre dagar i juni. Till festivalen bjöds världens främsta vendeltidsreenactors in för att delta. Uppropet besvarades och reenactors från ett tiotal olika länder i Europa kom för att delta i festivalen. Tillsammans med museets personal skapades ett fantastiskt program som blev mycket uppskattat. Förutom lägerliv, hantverksföreläsningar och barnaktiviteter erbjöds också festivalbesökarna 30 föreläsningar, 27 visningar och 6 modevisningar.

Många programpunkter är årligen återkommande och bland dem återfinns bland annat Kungshögarnas mästerskytte, Sviar samt Tusen år av flärd och prakt.

Kungshögarnas mästerskytte är en pilbågstävling, som samarrangerats med långbågssällskapet Sagitarii Holmiae. Sviar är ett sällskap reenactors som fokuserar på vikingatiden. De besökte Gamla Uppsala under två helger och slog läger vid högarna. Sviar är en grupp som sysslar mycket med forntida hantverk och lät besökarna prova och lära sig mer om det.

Tusen år av flärd och prakt, som anordnas av museets personal, är ett program som ger möjlighet till amatörer som skapat sina egna historiska dräkter, ofta efter specifika förlagor, att få visa upp

dessa i en modevisning. Dagen har blivit så populär så det räcker inte längre med en modevisning utan det blir två modevisningar så att alla ska få möjlighet att se det fina kreationerna.

December har kommit att bli en av museet mest programfyllda månader. Den inleds med historisk julmarknad, ett återkommande program, som 2023 har blivit till ett tvådagarsarrangemang.

Efter julmarknaden kom året att avslutas med jullovsöppet. Förutom extra visningar och barnaktiviteter så innebär alltid jullov på museet att vi bjuder in till jullovsteater. Som vanligt är det Teater Oland som står på scen och i år hade de urpremiär på sin nyskrivna uppsättning Adams hemlighet, som handlar om Gamla Uppsala och Adam av Bremen.

Utöver de program som museet erbjuder sina besökare på plats har det även anordnats digitala föreläsningar bland annat med återkommande samarbetspartners som arkeologimagasinet Populär Arkeologi. Föreläsningarna är ett sätt för oss att sprida kunskap om arkeologi och historia och samtidigt väcka intresse för och informera om museets verksamhet. Vi sprider också kunskap om Gamla Uppsala samt om yngre järnåldern och medeltiden genom text och kortare videoklipp på Facebook, Instagram och Youtube.

BARN OCH UNGA

Alla skollov, sportlovet, påsklovet, sommarlov, höstlovet och jullov, har museet extra öppet för skollediga barn och familjer. Under loven erbjuder museet pedagogiska program utifrån olika ämnen. Under 2023 var skollovsämnena allt från älvor till vikingatida resor.

Takeover-dagen är ett årligt återkommande projekt. Projektet startade på museet för nästan 10 år sedan, efter kontakt med liknande projekt bland annat i England och inspireras av Barnkonventionen. Varje år bjuder museet in en skola för att deras elever ska få ta över och driva museet för en dag. Gamla Uppsala skolas tredjeklasser tackade 2023 ja till erbjudandet. Projektet är lika spännande varje år då det är barnen som bestämmer och formar sin dag. Under en intensiv höstmånad så jobbade, museets pedagoger, klassens lärare och elever för att få till en fantastisk upplevelse för elever och besökare. Eleverna planerade, marknadsförde och till slut genomförde sin dag i slutet av november.

Butiken i Gamla Uppsala museum. Foto Linda Klementsson Stiftelsen Upplandsmuseet.

På programmet erbjöds visningar, utställningar av deras egenskapade alster, teaterföreställningar och kakservering. Summeringen, som alltid, blir att de elever som deltar i Takeoverdagen växer som individer och grupp. De kommer alltid att se på museum och kultur med nya ögon för de har fått känna sig delaktiga och lyssnade på.

UTSTÄLLNINGSVERSAMHET

I december byttes innehållet i en stor monter ut, från berättelsen om Beowulf, till Lokattskvinnan. Berättelsen handlar om de kvinnor i järnålderns Mälardalen och Gotland som man funnit begravda med lodjursskinn, vilka verkar ha representerat husfruar av högre rang. Huvudföremål är dräktspannet "vendelkråkan" från omkring år 600, upphittat i Viby, Kalmar socken i Uppland.

Rivning av delar av utställningen på våning två har genomförts för att bereda plats för en ny utställning i januari 2024 *Tyde den som kan* som handlar om nordbornas första skriftspråk – runorna.

BUTIK OCH VÄRDSKAP

Det första besökare möter i museet är vår kunniga personal och museibutik. Med visionen att hålla värdskap i toppklass utbildas all museets personal i gott värdskap, museets verksamhet och platsens historia.

Butikens vision är att verka som en förlängd pedagogisk arm utav museets verksamhet. Här skall besökaren kunna köpa ett minne, finna möjlighet till fördjupning eller reflektion. För att uppnå detta utvecklas butiken ständigt i symbios med verksamheten. Tillsammans med lokala hantverkare har butiken under 2023 utvecklat utbudet med fler varor med anknytning till platsens historia. Butiken har även jobbat för att nå en bredare kundkrets, att finna hållbara varor som kan brukas i vardagen. Målet är att hålla ett brett utbud där det skall finnas något för allas plånböcker. För att kunna ge museibesökaren så mycket som möjligt utav sitt besök finns även ett enklare café där det finns möjlighet till paus och reflektion. Besökarna är våra bästa ambassadörer för att fortsätta kunna expandera och utveckla verksamheten.

Slöjdkollo på Wik. Foto Linda Long Lidman.

HEMSLÖJD

HEMSLÖJD I REGION UPPSALA OCH PÅ STIFTELSEN UPPLANDSMUSEET

Hemslöjd är en kulturform som lockar många, både utövare och åskådare. Med slöjdens kunskap kan människor göra egna val som bidrar till ett hållbart samhälle, både på ekonomiskt, socialt och ekologiskt plan. Slöjden kan knyta kontakter över språk och kulturgränser. Hemslöjd är ett kulturområde inom Kultursamverkansmodellen och dess främsta uppdrag är att främja och utveckla hemslöjd i regionen. Hemslöjd i Stiftelsen Upplandsmuseet har huvudsakligt fokus på barn och unga, hållbarhet, kunskapsförmedling samt på att stötta och utveckla näringsverksamma slöjdare. Arbetet sker främst på ett strategiskt plan och i största möjliga mån med ett tvärkulturellt perspektiv. Det består bland annat av rådgivning, fortbildning, utställningar, seminarier och nätverksbyggande. För att få en bred spridning av slöjden samarbetar hemslöjdskonsulenterna med ideella föreningar, professionella utövare, studieförbund, kommuner, näringsliv, skolor, olika kulturinstitutioner samt hemslöjdskonsulentverksamheter runt om i landet. I Region Uppsala finns två konsulenter fördelade på 175% tjänst. Hemslöjdskonsulenterna i Region Uppsala har Stiftelsen Upplandsmuseet som huvudman.

SLÖJD FÖR BARN OCH UNGA

I slöjdverksamhet riktad till barn och unga sker arbetet både på praktiskt och strategiskt. Hemslöjdskonsulenterna strävar efter att så många som möjligt i målgruppen ska känna till och ha tillgång till hemslöjd både i skola och på fritiden. Arbetet sker främst genom regionala och lokala nätverk, kultursekreterare, bibliotek, skolor och fritidsverksamheter. Konsulenterna utbildar och handleder slöjdare och pedagoger som vill verka inom barns skola och fritid.

Exempel på aktiviteter:

- Slöjdhandledarutbildning i samarbete med hemslöjdskonsulenter i Dalarna och Västmanland.
- Förmedlande av Skapande skola-uppdrag till slöjdhandledare.

Slöjdkollo på Wik. Foto Linda Long Lidman.

- Hemslöjd med barn och unga på fritiden.Handledning och utbildning av pedagoger som arbetar inom Uppsala kommuns kulturskolas verksamhet.
- Kulturkollo med slöjd i samarbete med Region Uppsala och länets kulturskolor.
- Hemslöjd i skolan. Samarbete med pedagoger i grundskola under rubriken Slöjd Håller.
- Nätverket Prio Barn och Unga, kunskapsutbyte och föreläsningar kring barn och ungas slöjdande.
- Nätverket Kulturkraft som samlar kulturkonsulenter inom Region Uppsala, där vi samarbetar och utbyter erfarenheter kring aktuella projekt och aktiviteter riktade till barn och unga.

Exempel på samarbetspartners under året är Regionerna Uppsala, Dalarna samt Västmanland, länets kulturskolor och yrkesverksamma slöjdare. Samarbeten har under året genomförts med hemslöjdverksamheter i Sörmland, Västmanland, Västergötland, Stockholm och Halland.

SLÖJD HÅLLER

Slöjd Håller är ett koncept som drivs av Sveriges hemslöjdskonsulenter med fokus på slöjden som hållbar resurs kopplat till FN:s globala hållbarhetsmål – Agenda 2030. Syftet är att inspirera till att använda enkla redskap, energisnåla tekniker och återanvända naturliga material. Genom kunskap kan egna val som bidrar till ett mer hållbart samhälle göras.

Fotografering på Disagården Uppsala inför framtagande av mönsterbeskrivning av en tröja, inspirerad av Stig Dagermans novell "Var är min islandströja". Tröjan är designad och stickad av Celia B Dackenberg. Modell Pea Sjölen. Tröjbeskrivningen gjordes i syfte att lyfta fram Stig Dagermans författarskap och ingick som en del av projekt Växelspel – ett samarbete mellan Älvkarleby kommun, Region Uppsala och Stiftelsen Upplandsmuseet. Foto Olle Norling Stiftelsen Upplandsmuseet.

2023 är det andra året av tre där vi valt att fokusera på Slöjden, skogen och hållbarheten.

Exempel på aktiviteter:

- Metodutveckling – Slöjd Håller
- Residensvecka för yrkesverksamma slöjdare
- Genomförande digital temavecka med fokus på slöjden som hållbar resurs

Samtliga aktiviteter genomfördes i samarbete med Nämnden för hemslöjdsfrågor, Göteborgs universitet, Hemslöjdskonsulenterna i Gävleborg, Dalarna, Örebro, Västmanland och Värmland, samt slöjdföretagare.

KUNSKAPSFÖRMEDLING

Intresset och efterfrågan från omvärlden för naturmaterial, traditionella tekniker och strävan efter en mer hållbar livsstil ökar. Konsulenterna har under året arrangerat kurser, föreläsningar och workshops som möjliggör att kunskaper om immateriella kulturarv lever vidare och utvecklas.

Digital kommunikation har delvis ökat tillgängligheten och spridningen av slöjden. Digitala forum kan dock inte ersätta det fysiska mötet utan är ett komplement i överföring, förståelse och utveckling av det immateriella kulturarvet.

Exempel på digitala aktiviteter:

- Delar av Slöjdhandledarutbildningen kompletterades med digitala träffar.
- Samarbetet Slöjd Håller med aktiviteter som föreläsningsvecka med fokus på slöjden som hållbar resurs.

Exempel fysiska på aktiviteter:

- Vandringsutställningar t. ex. 7 kg järn. Se avsnitt ovan om vandringsutställningar.
- Deltagande i nationella projektet 1 kvm lin.
- Föreläsningar samt kurser för pedagoger, yrkesverksamma slöjdare och intresserad allmänhet.

Exempel på samarbetspartners: Svenska hemslöjdsföreningars riksförbund, regional och lokala

Slöjdresidens i Mattila. Några av deltagarna ser över materialtillgången. Foto Kajsa Stinnerbom.

hemslöjdsföreningar, Nämnden för hemslöjdsfrågor, enskilda näringsverksamma slöjdare och företag samt nationellt samarbete med Dalarna, Gävleborg, Sörmland, Västmanland, Värmland, Örebro och Stockholms län/regioner.

HEMSLÖJD SOM NÄRINGSREN

Hemslöjdsområdet har i uppdrag att främja yrkesverksamma slöjdare. Detta görs långsiktigt och med ett tvärperspektiv främst genom nätverkande, seminarier, residens och utbildningar. Under året har konsulenterna bland annat engagerat, utbildat och samverkat med yrkesverksamma slöjdare genom utställningen 7 kg järn, slöjdresidens i Mattila och regionsamarbeten så som Kulturella Kreativa händer i Mälardalen.

Exempel på samarbetspartners: Dalarna, Gävleborg, Sörmland, Västmanland, Värmland, Örebro och Stockholms län/regioner samt lokala hantverksföreningar och företag.

JAG SLÖJDAR

Under året genomfördes en förstudie i samarbete med Stiftelsen Upplandsmuseets avdelningar för forskning och samling. Syftet med projektet var att få bättre kunskap om samtida slöjd som en materiell och social praktik. Genom projektet lyftes slöjd och slöjdare fram vilket bidrar till att samtida slöjd representeras i det kollektiva kulturarvet. Förstudien genomfördes med hjälp av medel från Nämnden för hemslöjdsfrågor.

KANIKEN – HEMSLÖJDENS VERKSAMHETSLOKAL

Verksamhetslokalen i Kaniken är anpassad för slöjd, föreläsningar och workshops. Lokalen, som ligger i centrala Uppsala, är en betydelsefull mötesplats för regionens och Uppsalas slöjdintresserade allmänhet. Lokalen används till publika arrangemang, utbildningar och föreläsningar. I lokalen arrangeras regelbundet aktiviteter i egen regi samt i samarbete med regionala och lokala föreningar.

Kvekgården. Foto Olle Norling Stiftelsen Upplandsmuseet.

UPPLANDS FORNMINNESFÖRENING OCH HEMBYGDSFÖRBUND

Upplands fornminnesförening och hembygdsförbundet är det regionala förbundet för hembygdsrörelsen i Uppsala län. Grunden utgörs av Upplands fornminnesförening, bildad 1869. År 1980 blev föreningen regionalt hembygdsförbund för länets hembygdsföreningar och antog då namnet Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund.

År 2023 var 82 hembygdsföreningar anslutna till förbundet med sammanlagt 13 000 medlemmar samt 433 enskilda medlemmar. Förbundet med dess föreningar utgör en av länets största och viktigaste kulturvårdande institutioner.

Föreningen grundade Upplandsmuseet 1909 och år 1959 stiftade föreningen Stiftelsen Upplandsmuseet tillsammans med landstingen i Uppsala och Stockholms län samt Uppsala stad. I stiftelsen sitter idag representanter från Region Uppsala och Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund, där förbundet har en ordinarie- och en suppleantplats. Ordinarie ledamot för förbundets räkning har under året varit Göran Ulväng med Eva Wrede som suppleant. Landsantikvariern är sekreterare i Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds styrelse. Canilla Enskär är skattmästare.

Upplands fornminnesförening och hembygdsförbundet ansvarar för fem samförvaltade stiftelser, varav två har Stiftelsen Upplandsmuseet som destinatar: Stiftelsen Constance Anderssons donationsfond och Stiftelsen Hilmer Åberg fond. Fonderna förvaltar ett kapital som i slutet av 2023 uppgick till 71 miljoner, där huvuddelen av avkastningen tillfaller Stiftelsen Upplandsmuseet.

Stiftelsen Upplandsmuseet och Upplands fornminnesförening och hembygdsförbundet har ett avtal som reglerar fondförvaltning, administrativa tjänster, redaktionellt arbete, förlagsverksamhet, försäljning samt museiservice till förbundet. Stiftelsen Upplandsmuseet svarar för Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds kansli, medlemsregister och redaktion. Antikvarierna håller normalt kontakt med föreningarna genom personliga besök, föredrag och rådgivning. Museets samtliga avdelningar står till hembygdsrörelsens förfogande. Det innebär att föreningarna kan få råd om un-

derhåll av byggnader, föremåls- och fotosamlingar samt pedagogisk verksamhet.

Upplands fornminnesförening och hembygdsförbundet startade året traditionsenligt med Vinterting 5 februari. På programmet stod utdelning av Disa Gilles pris till Boglösa hembygdsförening, Ola Ehns stipendium till professor Gudrun Andersson och stipendier ur Blankfelts stipendiefond för uppländsk folkmusik till Ditte Andersson och Sarah Westergren Ahlin. Efter en bensträckare blev det föreläsningar på temat *Att söka pengar till sin förening* med Mikael Wahldén från Allmänna arvsfonden och Eva Wrede från Leader Mälardalen.

Förbundets årsmöte ägde rum den 23 april i Danmarks bygdegård.

I juni delade Upplands fornminnesförening och hembygdsförbundet ut stipendier ur Stiftelsen Landshövding Hilding Kjellmans hembygdsfond till Ulsbygdens bygdegårdsförening till installationen av en värmepump i bygdegården, Hållnäs hembygdsförening till renoveringen av taket på Griggebo såg, Frösåkers hembygdsförening till restaurering av oljemålning med motiv från Östhammar, Söderöns hembygdsförening till utgivningen av skrift och Tillinge hembygdsförening till inköp av projektor och duk.

Stämma för enskilda medlemmar hölls den 12 augusti i samband med en utflykt till Hållnäs socken. På stämman delades förbundets förtjänstmedalj ut till orgelbyggarna Tomas och Monica Svenske.

Under september månad anordnades fyra lokala träffar för hembygdsföreningarna som lockade ett 40 tal representanter från 20-tal föreningar, med syfte att dels utbyta erfarenheter, dels diskutera Sveriges Hembygdsförbunds framtidsstrategi.

Under hösten ordnades en digital föreläsningsserie i samarbete med Stiftelsen Upplandsmuseet med två föredrag. I samarbete med Länsforskningsrådet i Uppsala län genomfördes i november för sjuttonde gången seminariet "Uppland i forskningen" där professionella och amatörforskare möts med uppländsk forskning i fokus.

Årets exkursion för förbundets enskilda medlemmar gick till Hällnäs, där vi bland annat besökte Lingnåre kulturreservat under Christer Wesströms ledning. Foto Göran Ulväng.

Styrelsemedlemmarna deltar i mån av tid i en rad olika samråd, konferenser och projekt med syftet att bevaka hembygdsrörelsens intressen och bidra med sakkunskap.

I slutet av året utgavs årsboken UPPLAND 2023 med Herman Bengtsson som redaktör. Den innehöll, utöver rapporter från hembygdsföreningarnas verksamhet, sex artiklar: *Vattholma sanatorium*, av Britt-Inger Johansson, *Upplandskubb – fortidsmat eller framtidsbröd?* av Fredrik Fogelberg, *Prästerna från Kvek*, av Charlotta Medin, *Trolldom i Uppland – Kloka gubbar och gummor som botare*, av Tommy Kuusela, *Juthögen på Mora äng* av Mats G Larssons och *Upplands bäradsallmänningar och fornlämningar*, av Hans Göthberg.

På årsboken Upplands hemsida www.aarsboken-uppland.se, där årsböckerna publiceras i pdf-format med fem års fördröjning, har i slutet av året boken "Uppland 2018" lagts ut. Därmed finns nu 77 årsböcker tillgängliga där med över 1000 artiklar om det uppländska kulturarvet tillgängliga för

allmänheten. Antalet besökare på sidan under året var 70 421.

KVEKGÅRDEN

Museigården och byggnadsminnet Kvekgården i Stora Kveks by utanför Örsundsbro ägs av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund. Kvekgården är en av Sveriges bäst bevarade bondgårdar på ursprunglig plats och anläggningens status som byggnadsminne kräver hög trovärdighet i utförande samt i val av traditionella material vid fortlöpande åtgärder på byggnaderna. Stiftelsen Upplandsmuseet bistår med hjälp med byggnadsvården på Kvekgården på uppdrag av och i samverkan med ägaren. Lagunda hembygdsförening har skött delar av det löpande underhållet under året, ansvarat för visningar under helger sommartid och haft viss programverksamhet.

Göran Ulväng
Ordförande

Skördedag. Disagården. Foto Frida Gereonsson Stiftelsen Upplandsmuseet

BESÖKSSTATISTIK 2023

EXKLUSIVE GAMLA UPPSALA MUSEUM*

Fördelning på olika besökskategorier	Akademi-kvarnen	Disagården	Walmstedtska gården	Bibliotek/ Föremåls- magasin	Regional verksamhet	Hemslöjds-lokalen	Digitala program	Totalt
Enskilda besökare	41798	30152	1635	2	19628	692	391	94298
Totalt antal besök skola och förskola								
Antal personer	902	2457	705	39	2308	0	92	6503
Antal grupper	46	53	35	3	86	0	1	224
Övriga grupper								
Antal personer	341	170	56	7	1029	0	15	1618
Antal grupper	18	10	5	1	26	0	1	61
Totalt antal skolor och förskolor samt övriga grupper								
Antal personer	1243	2627	761	46	3337	0	107	8121
Antal grupper	64	63	40	4	112	0	2	285
Totalt antal besökare	43041	32779	2396	48	22965	692	498	102419

ÅRSJÄMFÖRELSE

Besöksstatistik	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017
Museibyggnaden	43 041	53 817	21 695	28 238	93 132	78 886	75 297
Disagården	32 779	28 850	15 889	10 974	20 030	21 902	19 921
Walmstedtska gården	2 396	2 151	633	308	964	1 231	1 202
Bibliotek/magasin	48	160	7	19	89	129	167
Regional verksamhet	22 965	13 416	4 561	31 894	22 006	24 072	17 356
Hemslöjdslokalen	692	222	230	412	1 267	1 240	1 246
Digitala aktiviteter	498	665	1 407				
Gamla Uppsala museum**	91 081	37 785					
Totalt	193 500	99 281	44 422	71 845	137 488	127 460	115 189

* Besöksräkning fungerar olika på våra platser varför Gamla Uppsalas museums statistik inte visas här. Arbete pågår för att ensa statistiken.

** Den stora skillnaden mellan 2022 och 2023 förklaras av ny mätmetod med räknare i entrédörren.

VERKSAMHETENS SPRIDNING I REGIONENS KOMMUNER 2023

Verksamhetsgren	Enköping	Heby	Håbo	Knivsta	Tierp	Uppsala	Älvkarleby	Östhammar
Forskning		•				•		
Insamling av bild och föremål	•		•		•	•		
Arkeologiska undersökningar	•	•	•	•	•	•		•
Remisser, yttranden	•	•	•	•	•	•	•	•
Inventeringar, dokumentation	•	•				•		•
Antikvarisk medverkan	•	•		•	•	•		•
Vandringsutställningar, minneslådor	•	•		•		•	•	•
Utställningar, övriga						•		
Pedagogisk verksamhet	•		•	•	•	•	•	•
Föredrag,	•				•	•		•
Stads- och fältvandringar	•				•	•		•
Hemslöjdskonsulenternas verksamhet		•				•	•	•

ÅRSREDOVISNING 2023

MUSEISTIFTELSENS HUVUDMÄN

Stiftelsen Upplandsmuseet är länsmuseum för Uppsala län med Region Uppsala och Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund som anslagsgivare och kvarvarande stiftare.

INRE ORGANISATION OCH STYRNING AV VERKSAMHETEN

Stiftelsen Upplandsmuseet är organiserad med sex funktionellt uppdelade avdelningar/ansvarsområden för forskning, publik verksamhet som omfattar Gamla Uppsala museum, kommunikation, lärande och slöjd, samlingar, arkeologi, kulturmiljö och verksamhetsstöd.

Chef vid museet är landsantikvarien.

Vetenskaplig ledare för verksamheten är forskningschefen. Museets ledningsgrupp består av landsantikvarien, avdelningschefer och enhetschefer.

Verksamhetens mål, inriktning och innehåll styrs övergripande genom stiftelsens stadgar, måldokument, de av styrelsen fastställda programmen för kunskapsuppbyggnad, vård och förmedling, långsiktig strategisk plan samt i övrigt genom årlig verksamhetsplanering och budget.

STIFTELSEN UPPLANDSMUSEET, LÄNSMUSEUM FÖR UPPSALA LÄN

FLERÅRSJÄMFÖRELSE

Belopp i tkr	2023	2022	2021	2020	2019
Totala intäkter	58 733	56 819	46 350	45 993	42 680
Varav bidrag	44 893	43 558	37 231	38 012	33 955
Resultat	1 672	-2 277	3 276	6 604	2 418
Balansomslutning	40 622	38 891	38 848	33 046	28 339
Soliditet (%)	72	71	77	81	71
Antal årsarbetare	54	53	46	47	50

FÖRÄNDRINGAR I EGET KAPITAL

Fritt eget kapital

Belopp vid årets ingång	27 707 224
Årets vinst	1 672 704
Belopp vid årets utgång	29 379 928

RESULTATRÄKNING

Belopp i kr	Not	2023-01-01 2023-12-31	2022-01-01 2022-12-31
Verksamhetens intäkter			
Nettoomsättning		13 840 669	13 260 227
Bidrag	2	44 893 081	43 558 923
		58 733 750	56 819 150
Verksamhetskostnader			
Direkta kostnader		-6 100 269	-4 375 598
Övriga externa kostnader		-20 484 882	-19 062 416
Personalkostnader	3	-34 859 346	-33 080 067
Av- och nedskrivningar av materiella och immateriella anläggningstillgångar		-123 680	-97 102
		-61 568 177	-56 615 183
Verksamhetsresultat		-2 834 427	203 967
Resultat från finansiella poster			
Resultat från övriga värdepapper och fordringar som är anläggningstillgångar		3 792 012	-2 991 954
Övriga ränteintäkter och liknande resultatposter		729 563	510 755
Räntekostnader och liknande resultatposter		-14 444	-27
		4 507 131	-2 481 226
Resultat efter finansiella poster		1 672 704	-2 277 259
Övriga skatter			
Årets resultat		1 672 704	-2 277 259

STIFTELSEN UPPLANDSMUSEET, LÄNSMUSEUM FÖR UPPSALA LÄN

BALANSRÄKNING

Belopp i kr	Not	2023-12-31	2022-12-31
TILLGÅNGAR			
Anläggningstillgångar			
<i>Materiella anläggningstillgångar</i>			
Inventarier, verktyg och installationer	4	536 744	623 551
		<u>536 744</u>	<u>623 551</u>
<i>Finansiella anläggningstillgångar</i>			
Andra långfristiga värdepappersinnehav	5	18 915 494	13 174 753
		<u>18 915 494</u>	<u>13 174 753</u>
Summa anläggningstillgångar		19 452 238	13 798 304
Omsättningstillgångar			
<i>Varulager m.m.</i>			
Färdiga varor och handelsvaror		652 700	432 548
		<u>652 700</u>	<u>432 548</u>
<i>Kortfristiga fordringar</i>			
Kundfordringar		1 593 577	1 022 484
Aktuell skattefordran		446 457	280 574
Övriga fordringar		52 527	5 527
Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter		2 777 349	3 254 552
		<u>4 869 910</u>	<u>4 563 137</u>
<i>Kassa och bank</i>			
Kassa och bank		15 647 128	20 096 610
		<u>15 647 128</u>	<u>20 096 610</u>
Summa omsättningstillgångar		21 169 738	25 092 295
SUMMA TILLGÅNGAR		40 621 976	38 890 599
EGET KAPITAL OCH SKULDER			
Eget kapital			
Balanserat resultat		27 707 224	29 984 482
Årets resultat		1 672 704	-2 277 259
Summa eget kapital		29 379 928	27 707 223
<i>Kortfristiga skulder</i>			
Leverantörsskulder		1 682 951	1 556 491
Övriga skulder		2 258 203	2 650 610
Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter		7 300 894	6 976 275
Summa kortfristiga skulder		11 242 048	11 183 376
SUMMA EGET KAPITAL OCH SKULDER		40 621 976	38 890 599

NOTER

NOT 1 Redovisnings- och värderingsprinciper

Årsredovisningen är upprättad i enlighet med årsredovisningslagen och BFNAR 2012:1 Årsredovisning och koncernredovisning (K3). Principerna är oförändrade jämfört med föregående år.

Definition av nyckeltal

Soliditet

Justerat eget kapital i procent av balansomslutning

Materiella anläggningstillgångar

Materiella anläggningstillgångar redovisas till anskaffningsvärde med avdrag för ackumulerade avskrivningar och eventuella nedskrivningar. Tillgångarna skrivs av linjärt över tillgångarnas bedömda nyttjandeperiod.

Följande nyttjandeperioder tillämpas:

	Antal år
Inventarier	5, 8, 10
Bilar	8

Varulager

Varulagret är upptaget till det lägsta av anskaffningsvärdet och verkligt värde.

Fordringar

Fordringar har upptagits till de belopp varmed de beräknas inflyta.

Finansiella instrument

Finansiella instrument värderas till verkligt värde efter marknadsvärdet.

Övriga tillgångar, avsättningar och skulder

Övriga tillgångar, avsättningar och skulder har värderats till anskaffningsvärden om inget annat anges nedan.

Intäktsredovisning

Inkomsten redovisas till det verkliga värdet av vad som erhållits eller kommer att erhållas. Företaget redovisar därför inkomsten till nominellt värde (fakturabelopp) om ersättningen erhålls i likvida medel direkt vid leverans. Avdrag görs för lämnade rabatter.

Tjänsteuppdrag och entreprenadavtal

Uppdragsinkomster och uppdragsutgifter för uppdrag till fast pris redovisas som intäkt när arbetet är väsentligen fullgjort (färdigställandemetoden).

UPPLYSNINGAR TILL ENSKILDA POSTER

NOT 2 Bidrag	2023	2022
<i>Övriga rörelseintäkter uppdelade på intäktslag</i>		
Kultursamverkansmodellen, Region Uppsala	28 992 000	26 918 829
Kultursamverkansmodellen, statligt	6 986 000	7 500 000
Kulturdepartementet, Gamla Uppsala museum	4 700 000	4 800 000
Lönebidrag	1 275 365	1 470 537
Riksantikvarieämbetet	410 954	415 327
Constance Andersson	1 700 000	1 600 000
Övriga*	828 762	854 230
	<u>44 893 081</u>	<u>43 558 923</u>

* I beloppet "Övriga" ingår forskningsbidrag.

NOT 3 Medelantal anställda**2023****2022***Medelantal anställda*

Medelantalet anställda bygger på av stiftelsen betalda närvarotimmar relaterade till en normal arbetstid.

Medelantal anställda har varit

54

53

NOT 4 Inventarier, verktyg och installationer**2023-12-31****2022-12-31**

Ingående anskaffningsvärde

2 205 550

1 881 528

Försäljningar/utrangeringar

36 875

324 022

Utgående ackumulerade anskaffningsvärden

2 242 425

2 205 550

Årets avskrivningar

-123 680

-97 102

Utgående redovisat värde

536 744

623 551

NOT 5 Andra långfristiga värdepappersinnehav**2023-12-31****2022-12-31**

Ingående anskaffningsvärde

13 174 753

20 762 015

Försäljningar/utrangeringar

5 740 741

-7 587 262

Utgående ackumulerade anskaffningsvärden

18 915 494

13 174 753

Utgående redovisat värde

18 915 494

13 174 753

NOT 6 Väsentliga händelser under räkenskapsårets slut

Ny momsmodell inför 2024 på grund av införande av moms fria entréavgifter för Upplandsmuseet och Gamla Uppsala museum samt utfall av dom för Nordiska museet i Stockholms tingsrätt och Kammarrätten gällande oberoende bidrag samt momsavdrag.

Följ oss på sociala medier via länkarna nedan eller via QR-koden:

WEBSIDA www.upplandsmuseet.se

FACEBOOK <https://www.facebook.com/Upplandsmuseet/>

INSTAGRAM <https://www.instagram.com/upplandsmuseet/>

DIGITALT MUSEUM <https://digitaltmuseum.se/owners/S-UM>

YOUTUBE <https://www.youtube.com/channel/UCT3mIN44DF6BJjPuvrfh17A>

BESTÄLL NYHETSBRIVET <http://pub.epostservice.se/Subscribe/Form/105/f6c08fb684e8>

STIFTELSEN

UPPLANDSMUSEET

Upplandsmuseet, länsmuseum för Uppsala län

adress Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala

telefon 018-16 91 00 hemsida www.upplandsmuseet.se